

NEVÂDİR MALZEMESİNDEN HAREKETLE BİR BİYOGRAFİ İNŞASI DENEMESİ: “MÜZEBBİD EL-MEDİNİ” ÖRNEĞİ: HAYATI-KİŞİLİĞİ

Şener Şahin*

ÖZET

Müstehcen konulara ve pornografik tasvirlerle dair komik hikâyeler, bu türden rivayetlere meraklı bir edepsizler kadrosu tarafından Klasik Arap mizahının en belirgin temalarından biri hâline getirilmiştir. Ortaçağ İslam dünyasında anekdotları yüzyıllar boyu Müslüman entelektüelleri güldürüp eğlendirmiş bir nüktedan olan Ebû İshâk el-Medîni'nin (Müzebbid) mizahi ürünleri hem nicelik hem nitelik bakımından çağdaşlarını gölgede bırakacak düzeydedir. Bununla birlikte teracim kitaplarında Müzebbid'in hayatına dair biyografik malumat -birkaç bilgi kıvrıntısı dışında- yok denilecek kadar azdır. İşte bu makale çalışmasıyla hedeflenen, edepsizler kadrosunun bu en parlak simasına ait fıkra malzemesinden yola çıkarak hem tarihsel kişiliğinin hem de mizah anlayışının ana çizgilerini belirginleştirmektir.

Anahtar Terimler: Müzebbid, Edebiyat, Mizah, Şaka, Fıkra, Anekdot

A Trial Of A Biography Construction On The Basis Of Anecdotic Material: Example Of Muzebbıd El-Medıni: His Life And Personality

ABSTRACT

Funny anecdotes about obscene topics and pornographic depictions have been made the most obvious themes of classical Arab humor by an ill-mannered staff interested in such narrations. Ebû İshâk el-Medîni's humorous products that entertained Muslim intellectuals in Medieval islamic world for centuries are have been outshining those of his contemporaries both in quantity and quality. However, the biographical information in biography sources about his life is scarcely any. So, the aim of this article is to clarify the outlines of both his historical personality and sense of humor basing on his impudent jokes.

Key Words: Mozabbid, Literature, Humor, Anecdote, Joke, Anekdot.

* Doç. Dr. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (senersahin@hotmail.com)

Ebû İshâk Müzebbid el-Medîni; Eş'ab (ö.154/771), Cuhâ (ö. II/VIII. yüzyılın ikinci yarısı), Cemmâz (ö.242/857), 'Abbâde (ö. 250/864), Cahza (ö. 324/936), Ebü'l-Hâris Cümmeyn gibi müstehcen konulara ya da saçmalıklara dair komik hikâyeler anlatan bir edepsizler kadrosunun en dikkat çekici isimlerinden biridir.¹ Arapların efsanevi mizah kahramanı Cuhâ'ya dair veya çağdaşı meşhur nüktedan Eş'ab hakkında klasik teracim kitaplarında muazzam miktarda detaylı biyografik malumat bulunmasına rağmen, ilginçtir ki birkaç küçük bilgi kırıntısı dışında Müzebbid'in hayatının karanlık noktalarını aydınlatmamıza yarayacak yeterli malzemeye rastlamamaktayız. O nedenle bu inceleme, Emevî-Abbâsi geçiş döneminin müstehcen içerikli esprileriyle ün yapmış en popüler nüktedanlarından Müzebbid el-Medîni'nin hayatını edeb literatürü ve biyografi kaynakları ışığında -bir nebze olsun- müşahhas hale getirmeyi, keza nüktedan kimliğinin ana çizgilerini yine ona dair rivayet malzemesinden hareketle belirginleştirmeyi hedeflemektedir.

Modern ilmi çalışmalar açısından da Müzebbid ne yazık ki hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Ne Batı'da ne Doğu'da onunla ilgili yeterli akademik incelemenin bulunmayışı gerçekten onun adına büyük bir talihsizliktir. bulunmayışı gerçekten onun adına büyük bir talihsizliktir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Gâlib 'Anâbise'nin Ebû İshâk Müzebbid el-Medîni; Eş'ab (ö.154/771), Cuhâ (ö. II/VIII. yüzyılın ikinci yarısı), Cemmâz (ö.242/857), 'Abbâde (ö. 250/864), Cahza (ö. 324/936), Ebü'l-Hâris Cümmeyn gibi müstehcen konulara ya da saçmalıklara dair komik hikâyeler anlatan bir edepsizler kadrosunun en dikkat çekici isimlerinden biridir.² Arapların efsanevi mizah kahramanı Cuhâ'ya dair veya çağdaşı meşhur nüktedan Eş'ab hakkında klasik teracim kitaplarında muazzam miktarda detaylı biyografik malumat bulunmasına rağmen, ilginçtir ki birkaç küçük bilgi kırıntısı dışında Müzebbid'in hayatının karanlık noktalarını aydınlatmamıza yarayacak yeterli malzemeye rastlamamaktayız. O nedenle bu inceleme, Emevî-Abbâsi geçiş döneminin müstehcen içerikli esprileriyle ün yapmış en popüler nüktedanlarından Müzebbid el-Medîni'nin hayatını *edeb* literatürü ve biyografi kaynakları ışığında -bir nebze olsun- müşahhas hale getirmeyi, keza nüktedan kimliğinin ana çizgilerini yine ona dair rivayet malzemesinden hareketle belirginleştirmeyi hedeflemektedir.

Modern ilmi çalışmalar açısından da Müzebbid ne yazık ki hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Ne Batı'da ne Doğu'da onunla ilgili yeterli akademik incelemenin "**Nevâdiru Müzebbid el-Medîni: beyne'l-müsteve'l-edebiy-yi'sa'biyyi'l-latîf ve'l-müsteve'l-bezî'** (*İnce mizah ve kaba mizah bağlamında Mü-*

¹ et-Tevhîdî, Ebû Hayyân, *Ahlâku'l-vezîreyn*, thk. Muhammed b. Tâvî et-Tancî, Dâru Sâdir, Beyrut, 1992, s. 150.

² et-Tevhîdî, Ebû Hayyân, *Ahlâku'l-vezîreyn*, thk. Muhammed b. Tâvî et-Tancî, Dâru Sâdir, Beyrut, 1992, s. 150.

zabbid el-Medîni'nin popüler nükteleri" adlı makalesi³ bu sahada ortaya konulmuş yegâne ilmi çalışmadır. Biz de çalışmamız boyunca zaman zaman bu makaleye atıflarda bulunacak yeri geldikçe de müellifin bazı görüşlerini değerlendirmeye tabi tutacağız.

Ancak bütün bunlardan önce, Müzebbid'in mizahi kişiliğine ve karakterinin bazı yönlerine ışık tutması bakımından, birkaç klasik kaynaktan onunla ilgili yapılmış tanımları alt alta sıralamanın yararlı olacağı kanaatindeyiz:

[كَانَ كَثِيرَ الْمُجَوِّنِ حُلُو النَّادِرَةِ، لَهُ أُخْبَارٌ كَثِيرَةٌ فِي الْبُخْلِ، فَإِنَّهُ كَانَ مُبْخَلًا إِلَى الْعَايَةِ.]
Ahlaksız ama hoş nükteli biriydi. Pintiliğine dair pek çok fıkrası bulunup cimrilikte zirveyi temsil etmekteydi.⁴

Kütübî bu tanımlamayı yaptıktan sonra ona ait pek çok anekdot anlatır, ancak konuyu noktalarken de şu cümleyi ifade etmekten kendini alamaz:

[وَنَوَادِرُهُ كَثِيرَةٌ، عَقَا اللَّهُ عَنَّا وَعَنَّهُ وَسَامَحَنَا بِمَنِّهِ وَكَرَمِهِ.]

Onun (daha başka) pek çok hikâyesi de vardır. (Ancak bunları anlatıp aktardığımız için) Allah bizi ve onu affetsin, lütfu keremiyle bizleri hoş görsün.⁵

[وَأَمَّا مُزَيْدٌ (...) فَهُوَ مُزَيْدُ الْمَدِينِيِّ الْخَلِيعِ، لَهُ نَوَادِرٌ وَحِكَايَاتٌ.]
Müzebbid'e gelince (...), o ahlaksız/edepsiz Müzebbid el-Medîni'dir. Kendisinin pekçok fıkrası ve hikâyesi vardır.⁶

2

[مُزَيْدٌ صَاحِبُ النَّوَادِرِ (...) وَأَمَّا مُزَيْدٌ فَهُوَ مُزَيْدُ الْمَدِينِيِّ.]

3

كَانَ خَلِيعًا مَاجِنًا كَثِيرَ الْمَزَاحِ، لَهُ نَوَادِرٌ وَحِكَايَاتٌ كَثِيرَةٌ.]
Nükte sahibi Müzebbid (...) Bu Müzebbid, Müzebbid el-Medîni olup kendisi ahlaksız, edepsiz ve nüktedan biriydi. Çok sayıda nükte ve fıkrası vardır.⁷

³ *Mecelletü'l-mecma'*, Sayı: 2, 2010, Mart Sayısı. Bu makale vesilesiyle Müzebbid nevadiri konusunda geç dönemde Yûsuf b. el-Vekîl el-Milevî tarafından yapılmış bir derlemenin (*İthâfî'l-mütevveddid bi nevâdiri Müzebbid*) varlığından haberdar olmaktadır. Derlemenin yayınlanmamış el yazma nüshası, Gâlib 'Anâbise'nin belirttiğine göre Yale Amerikan Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bkz. İlgili makalenin Özet (Mülâhas) bölümü. *Mecelletü'l-mecma'*, Sayı: 2, s. 1.

⁴ el-Kütübî, Muhammed b. Şâkir, *Fevâtü'l-vefeyât (I-IV)*, thk. İhsân 'Abbâs, Dâri Sâdir, 1. Baskı, Beyrut, 1973-74, IV, 131.

⁵ *Fevâtü'l-vefeyât*, IV, 134.

⁶ İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb 'ani'l-mü'telif ve'l-muhtelif mine'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb*, VII, 181.

[قَدْ اسْتَدْرَكَ مَوْلَانَا عَلَى الْخَلِيلِ فِي الْعَرُوضِ (...) وَعَلَى مَزِيدٍ فِي النَّوَادِرِ.]
 Üstadımız, Halil b. Ahmed'in arûz ilminde (...), Müzebbid'in de nükte konusunda uzman olduğu değerlendirme-
 sinde bulunmuştur.⁸

[كَانَ مَزِيدٌ مَمَّنْ اِشْتَهَرَ بِالْمَجُونِ وَالنَّوَادِرِ، وَلَهُ نَوَادِرٌ.]
 Müzebbid edepsizliği ve nükteleriyle ün
 yapmış biri idi. Kendisinin (pekçok) fıkrası
 bulunmaktadır.⁹

Görüldüğü üzere, başta İbn Şâkir el-Kütübî'nin *Fevâtü'l-vefeyât*'ı ve ed-Dârekutnî'nin *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*'i olmak üzere, yukarıda sadece bir bölümünü örneklediğimiz *edeb* kaynaklarının ittifakla işaret ettiği temel birkaç husus vardır:

- ✓ Müzebbid cimri mi cimri, ama aynı zamanda edepsiz ve ahlaksız bir adamdı.
- ✓ Fıkra ve nükteleri kendi çağında büyük şöret kazanmıştı.
- ✓ Ürettiği mizah sadece niteliksel değil, niceliksel bakımdan da kayda değerdir.

Bize göre sadece bu üç madde bile, mizah tarihi açısından böyle bir şahsın ilmi bir incelemeyi hak ettiğini kanıtlamaya yeterlidir. Ne var ki kişiliğine dair biyografi kaynaklarında söylenenlerin neredeyse tümü, bizim yukarıda zikrettiğimiz hususlardan ibarettir. O nedenle incelememiz boyunca Müzebbid'in hayatına ve karakter özelliklerine dair flu zeminler anekdot malzemesinden sağlanan veriler ve tarafımızdan yapılacak yorumlar ışığında giderilmeye çalışılacaktır. Ancak bundan önce, kullanacağımız kaynakların genel durumunu anlamaya ihtiyaç vardır.

1. Müzebbid biyografisi için malzeme

Arap edebiyatının karizmatik müellifi Ebû Osman b. Bahr b. el-Câhiz'in (ö. 255/869) eserlerinde az da olsa (*Kitâbü'l-Hayevân*'da 3; *el-Beyân ve't-Tebyîn*'de 1; *Kitâbü'l-biğâl*'de de 1 adet olmak üzere) Müzebbid adına bağlanan anekdotların bulunması erken bir tarihten itibaren Müzebbid nüktelerinin

⁷ Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif (I-V)*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Dârü'l-ğarbi'l-islâmî, 1. Baskı, 1986, IV, 2036.

⁸ el-Hamevî, Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ (I-VII)*, nşr. İhsân 'Abbâs, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. Baskı, Beyrut, 1993, II, 667; et-Tevhîdî, Ebû Hayyân, *el-İmtâ' ve'l-müânese*, thk. Muhammed Hasen İsmâil, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye 1. Baskı, Beyrut, 2003, s. 59.

⁹ en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi fünûni'l-edeb (I-XXXIII)*, thk. Müfid Kumeyha ve ekibi, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 2004, IV, 26.

kayda geçirilmeye başlandığı fikrini kanıtlamaktadır. Keza en eski nevadir koleksiyonlarından İbn Ebî 'Avn'ın *el-Ecvibetü'l-müskite'* sinde Müzebbid'e ait mizah malzemesinin varlığı da bu kanaati güçlendirmektedir. Müellif söz konusu eserinde 8 müzebbid nüktesi zikretmiştir.

Yine ilk dönem yazılı mizah kaynaklarından Kayrevanlı edip ve şair Ebû İshak Husrî (ö.413/1022) *Cem'ü'l-cevâhir'* inde Müzebbid nükteleri için özel bir başlık (*min nevâdiri Mezîd el -Medînî*) açmış, hem o başlık altında hem de eserin diğer bölümlerinde dağınık vaziyette 18 adet Müzebbid fıkrasına yer vermiştir.

Bunlardan başka İbn Kuteybe ed-Dîneverî'nin '*Uyûnu'l-ahbâr'*, İbn 'Abdi Rabbih'in *el-'İkdü'l-ferîd'*, Râğb el-İsfehânî'nin *Muhâdarâtü'l-üdebbâ'sı*, İbn Hamdûn el-Bağdâdî'nin (ö. 562/1167) *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye'si*, Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin (ö. 414/1023) *Besâirü'l-hükemâ ve zehâirü'l-kudemâ'sı* ile *el-İmtâ' ve'l-müânesé'si*, Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî'nin (ö. 733/1333) *Nihâyetü'l-ereb fi fîinûni'l-edeb'i*, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Ahbârü'z-zurâf ve'l-mütemâcinîn'i* ve *Ahbârü'l-hamkâ ve'l-muğaffelîn'i*, Zemahşerî'nin *Rebî'ü'l-ebâr'*, Ebû Mansûr es-Se'âlibî'nin *Letâifü'z-zurafâ min tabakâti'l-fudalâ'sı*, geç dönem derlemelerinden İbn 'Âsım el-Ğirnâti'nin *Hadâiku'l-ezâhir'i* de belirli başlıklar altında olmasa da saded düştükçe Müzebbid nüktelerine yer veren eserlerdir.

Bütün bu uzunca listeye Celalüddîn es-Süyûtî'nin *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-lüğâ'sı*, es-Se'âlibî'nin *Simârü'l-kulûb'u*, İbn Sîde el-Mürsî'nin *el-Muhassas'ı* ve *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam'ı* gibi Müzebbid nevadirine filolojik ya da lingüistik maksatlı yer veren dil kitaplarını da eklemek gerekir.

Ancak hiç kuşkusuz, Müzebbid'le ilgili en zengin rivayet malzemesi Abbâsi devletinin Büveyhiler zamanında yaşamış olan ünlü devlet adamlarından vezir Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn el-Âbî'nin (ö.422/1030) kaleme aldığı geniş bir kültür ansiklopedisi izlenimi veren *Nesrü'd-dürri fi'l-muhâdarât* adlı eserinde bulunmaktadır. Müellif bu eserde toplam 81 Müzebbid anekdotuna yer vermiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu anekdotların yirmisinin rivayetinde müellif el-Âbî yalnız kalmakta bu da *Nesrü'd-dür'ü* ilgili malzeme açısından daha da değerli kılmaktadır.

Sonuç olarak, *edeb* literatürünün temel kaynakları tarandığında Müzebbid'in adına bağlanan toplam anekdot sayısının 100'e ulaştığı görülür ki bu rakam bir tek mizah figürüne bağlanan önemli bir yeküne işaret eder.

Yeri gelmişken bir hususu açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Müzebbid hakkında yegâne makale incelemesinin sahibi Gâlib 'Anâbise'nin tezine göre Müzebbid nüktelerinin Eş'ab ve Cuhâ'ninkiler kadar popüler olamamasının temel nedeni, bu fıkrâ malzemesinin kahir ekseriyeti itibarıyla gayri ahlaki ve cinsel çağrışımlar uyandıran bir içeriğe sahip olması, bu yüzden de

yazılı gelenekten çok şifahi gelenekte tedavüle sokulmasıdır.¹⁰ Ancak kanaatimize göre bu olguyu sadece sözü edilen faktöre indirgemek yanıltıcı olabilir. Zira pornografik boyutları itibariyle Müzebbid nüktelerinden hiç de geri kalmayan nice rivayet malzemesi -ki burada Eş'ab'ın yüz kızartıcı tasvirlerini bilhassa hatırlamak lazım- esasen klasik Arap mizahı kaynaklarının birçoğunda dağınık halde bulunmaktadır. Mesela Sünni doktrin en önemli temsilcilerinden ve *Müfredâtü'l-Kur'ân* müellifi Râğıb el-İsfehânî'nin *Muhâdarâtü'l-üdebâ'*ında bile cinsel içeriğe sahip anekdotların sayısı hiç de az değildir.

Belki burada başka birkaç faktörü hesaba katmak gerekir. Mesela Müzebbid; şayet Ebü'l-'Aynâ, Ebû Dülâme gibi sultana yakın bir saray nedimi olsa idi muhtemelen fıkraları daha da popüler olup yazılı kaynaklarda da hayatına dair daha fazla biyografik bilgiye rastlayabilirdik. Ayrıca yazılı hale getirildiği halde başka sebeplerle zayıf olan ve günümüze ulaşmayan nice ahbar malzemesinin ve mizah koleksiyonunun varlığını da hesaba katmak gerekir.

2. "Müzebbid" sözcüğünün zaptı ve anlamı

Adı *edeb* literatürünün farklı kaynaklarında مَزِيدٌ , مَزِيدٌ , مَزِيدٌ ve مَزِيدٌ şeklinde farklı biçimlerde kaydedilmişse de bilhassa özel isimlerin imlasi hususunda titiz davranan teracim müellifleri ve sözlükçüler, adının "*muhaddis*" vezninde yani مَزِيدٌ biçiminde okunması gerektiği hususunda ısrarcıdırlar.¹¹ Güvenilir kaynaklardan *Fevâtü'l-vefeyât*'ta, keza *Tâcü'l-'arûs*'ta ve İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl*'inde ismin doğru şeklinin مَزِيدٌ olduğuna dikkat çekilmiş,¹² ünlü hadis hâfızı ve tarihçi İbn Nâsırüddin el-Kaysî ed-Dimeşki (ö. 842/1438) de *Tavzihu'l-Müştebih*'inde söz konusu ismin مَزِيدٌ şeklinde zapta geçirildiğini ifade etmiştir.¹³ Yine İbn Hacer el-'Askalânî *Tabîrü'l-müntebih bi tahrîri'l-müştebih*'inde, Zehebî'nin bir eserinde bu ismin مَزِيدٌ biçiminde kayıtlı olduğunu gördüğünü belirtirse de neticede doğrusunun مَزِيدٌ olduğunu özellikle vurgular.¹⁴

¹⁰ *Mecelletü'l-mecma'*, Sayı: 2, s. 163.

¹¹ *Fevâtü'l-vefeyât*, IV, 131; ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Komisyon, y.y., t.y., Dârü'l-hidâye, VIII, 133.

¹² İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fi ref'i'l-irtiyâb 'ani'l-mü'telif ve'l-muhtelif mine'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb*, VII, 181.

¹³ ed-Dimeşki, İbn Nâsırüddîn, *Tavzihu'l-Müştebih fi zabtı esmâ'r-rvâât ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhüm (I-IX)*, thk. Muhammed Nuaym el-Arksûsî, Müessesetü'r-risâle, 1.Baskı, Beyrut, 1993, VIII, 72.

¹⁴ el-'Askalânî, İbn Hacer, *Tabîrü'l-müntebih bi tahrîri'l-müştebih (I-IV)*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Gözden geçiren: Ali Muhammed el-Bicâvî, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, IV, 1275.

Müzebbid adının ifade ettiği anlama gelince, ز , ب , د harflerinden tef'îl bâbında ism-i fâil olan Müzebbid için bir anlam tahmininde bulunmak zor görünmektedir. Zira Ze-Be-De kök harflerinden türeyen fiil ve isimlerde süt, yağ, deniz gibi şeyler için köpük/köpüklenme/kabarma anlamları varsa da¹⁵ nüktedanımızın bu ismi neye binaen almış olduğuna dair herhangi bir sarih karine bulunmamaktadır. Gerek kendisinin mesleği, gerekse de baba ve dedelerinin uğraşları hakkında bilgi sahibi olmayışımız da ne yazık ki bizi bu konuda yarımsız bırakmaktadır.

Ancak Arap dil otoriteleri تَزَبَّدُ الْإِنْسَانُ ifadesinin, öfkelenip kudurması sebebiyle kişinin ağız kenarlarında hafif kabarcıklar ve köpükler oluşması anlamını taşıdığını söylerler ki¹⁶ geçimsizliği, hırçınlığı ve öfkeli mizacıyla tanıyan Müzebbid için böyle bir nitelik makul görünmektedir. Muhtemelen her fırsatta iğneli laflarıyla çevresindekilerin canını yakmaktan zevk alan, her durumu eleştirmeye teşne böylesine olumsuz bir kişilik için "müzebbid" (öfkeden ağız kenarlarından köpükler çıkan) tanımlaması, huysuz tavırlarının mağduru olan kimselerce ona layık görülen yerinde bir isimdi.

Sadece *Nesrû'd-dürr* ve *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye* kaynaklarındaki bir anekdotta kahramanımıza "Müzebbid" adının verilmesini açıklayan bir bilgi kııntısı mevcuttur. Ancak hiçbir biyografi kaynağında teyit edilmemiş olması dolayısıyla buna dayanarak kesin bir yargıya varmak yine de yanıltıcı olabilir. Şöyledir ilgili hikâye:

Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ın Abbasi iktidarına karşı isyan ettiği bir hengâmede Müzebbid'e sormuşlar: "*Herkes -Abbasilerin sembolü olan siyah bayraklara karşı- beyaz bayraklarla etrafı donatmışken sen ne duruyorsun?*"

Bir keyif adamı olan Müzebbid "*Bütün bu çabaların ne faydası olacaksa!*" demiş "*baksanıza (daha dün bizimle olan) isyancı İsa b. Musa bugün aramızda yok. O yüzden size tavsiyem şu:*

اعْمَلُوا عَلَىٰ أَنْ الدُّنْيَا كُلُّهَا زُبْدَةٌ.

Bu dünyayı (her an elden kayıp gidecek) bir tereyağ gibi görerek çalışınız.

İşte Ebû İshâk'a bu ifadesinden ötürü "**Müzebbid**" adı verilmiştir.¹⁷

¹⁵ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn* (I-VIII), thk. Mehdi el-Mahzûmi, İbrâhîm es-Sâmarrâi, Mektebetü'l-Hilâl, t.y., VII, 357.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (I-XV), Dârü Sâdir, 1.Baskı, Beyrut, t.y., III, 192; *Kitâbü'l-'Ayn*, VII, 357; el-Ezherî, Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-lüğa* (I-VIII), thk. Muhammed 'Avd Mur'ib, Dârü İhyâi't-türâs, 1. Baskı, Beyrut, 2001, XIII, 127; *Tâcü'l-'arûs*, VIII, 133.

¹⁷ İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye* (I-X), Dârü Sâdir, nşr. İhsân 'Abbâs, Bekr 'Abbâs, 1. Baskı, Beyrut, 1996, IX, 412; el-Âbî, Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn,

Anlaşıldığı kadarıyla Müzebbid'in, isminin köküne kaynaklık eden تَزَبَّد (tereyağı) sözcüğüyle sempatik bir yakınlığı bulunmaktadır. İki kaynaktaki yer alan bu bilgiyi yine sadece İsfehânî'nin *Muhâdarâtü'l-üdebâ'*ında yer alan bir başka bilgi ile birleştirecek olursak ismin "tereyağ" anlamı ile olan ilişkisinin daha güçlendiğini görebiliriz. İsfehânî "*Ayak takımının ve düşük seviyeli insanların yeminleri (أَيْمَانُ النُّوَكَةِ وَالسَّفَلِ)*" başlığı altında, sıradışı garip yemin lafızlarından söz ederken "*Müzebbid Yeminleri*"nden de bahsetmekte ve şu örneği zikretmektedir:

Müzebbid şöyle diyerek de yemin etmiştir "*Eğer mesele şöyle şöyle ise, o zaman bana Haziran ayında tereyağından bir merdiven üzerinde göğe çıkmak şart olsun*".¹⁸

Verilen bilgilerden sonra tüm bu ayrıntıların -tek tek ya da hep birlikte- kahramanımızın Müzebbid (tereyağcı) olarak adlandırılmasında etkili bir faktör olabileceği düşünebilir. Künyesinin Ebû İshâk oluşunda ise tüm kaynaklar müttefiktir. İbn Zekeriyâ el-Mu'âfâ *el-Celîsü's-sâlih ve'l-enîsü'n-nâsîh'*ında künyesine ait bu bilgiyi özellikle teyit eder.¹⁹

Nisbesine gelince, klasik kaynaklar Müzebbid için önümüze birbirine benzer, daha doğrusu muhtemelen istinsah sırasında metnin zaptındaki hatalardan kaynaklı iki farklı nisbe koyar: *el-Medenî* ve *el-Medînî* nisbeleri. Husrî'nin *Cem'ü'l-cevâhir'*inde Müzebbid'in (ya da Mezîd'in) nisbesi hep el-Medînî şeklinde geçmiştir.²⁰ Sadece *Nesrî'd-dür'*de yer alan bir bilgi sayesinde ise Müzebbid'in *el-Ğâdirî* nisbesi ile de anıldığı öğreniyoruz.²¹

3. Müzebbid'in hayatına dair bazı ayrıntılar

Doğum yılı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Bir *Nesrî'd-dür'* anekdotu Müzebbid'i Hz. Osman ile çağdaş göstermeye çalışırsa da²² diğer hikâyelerde yer alan şahıslar hep birlikte onun yaklaşık iki asır sonrasının bir figürü olduğunu işaret etmektedir. Ünlü nüktedan Eş'ab'la çağdaş olduğu bilgisi doğruya daha yakın gözükmektedir. Zaten iki önemli *edeb* kaynağın-

Nesrî'd-dür fi'l-muhâdarât (I-VII), thk. Hâlid Abdülğanî Mahfûz, Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, III, 166.

¹⁸ el-İsfehânî, Râgıb, *Muhâdarâtü'l-üdebâ' (I-V)*, nşr. Riyâd Abdulhamîd Murâd, Dârü Sâdir, 1.Baskı, Beyrut, 2004, I, 570.

¹⁹ el-Mu'âfâ, İbn Zekeriyâ, *el-Celîsü's-sâlih ve'l-enîsü'n-nâsîh (I-IV)*, thk. Muhammed Mürsî el-Hûlî, 'Âlemü'l-kütüb, 1. Baskı, Beyrut, 1993, I, 700.

²⁰ el-Husrî, el-Kayrevânî, *Cem'ül-cevâhir fi'l-müllah ve'n-nevâdir*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dârü'l-cil, Beyrut, 1987, s. 177.

²¹ *Nesrî'd-dür*, III, 165.

²² *Nesrî'd-dür*, III, 165. İlgili anekdotta Müzebbid Hz. Osman'a sövüp sayan biri olarak lanse edilmek istenmektedir. Onun genel anlamdaki küfürbazlığı, belki de Şii bir saikle böyle bir fıkranın uydurulmasını kolaylaştırmıştır.

dan *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye'* de ve *Nesrü'd-dür'* de yer alan bir anekdot aracılığıyla kahramanımızın ünlü Medinelî fakih ve muhaddis İbn Ebû Zî'b'le (ö. 159/776) aynı dönemde yaşadığı bilgisini öğreniyoruz ki bu da yukarıdaki kanaatimizi desteklemektedir. Gâlib 'Anâbise'nin, Müzebid'i hem II. yüzyıl ortalarında ölmüş Eş'ab'a çağdaş göstermesi hem de III. yüzyılda ölmüş Abbasi Halifesi el-Mehdî (ö. 250/785) döneminde yaşayan bir nüktedan olduğunu ifade etmesi²³ bu iki vefat tarihi arasındaki yaklaşık 100 yıllık zaman diliminden dolayı imkânsız görünmektedir.

Keza doğum yeri hakkında da net bir bilgiye sahip değiliz. Gerçi 19. yüzyıl müfessirlerinden İbn 'Âşûr, Câhız'dan nakille Müzebid'i kaba saba bir çöl bedevisi olarak tarif eder.²⁴ Ancak el-Medîni nisbesinden anlaşıldığına göre o, Medine'de doğmuş ya da ömrünü orada geçirmiş şehirli biri olmalıdır.

Yine bir anekdotan anladığımız kadarıyla geçimsiz Müzebid'in -sayısı net olmasa da- en az iki karısı vardır. "Ebû İshâk" künyesi ise bariz biçimde en azından bir erkek çocuğunun olduğuuna işaret eder. Tam bir rakam vermesede, bize çok çocuklu bir adam olduğu imasında bulunan bir diğer Müzebid hikâyesi, ayrıca satırları arasında karısının ihanetine ilişkin kayda değer önemde ikincil ipuçları da barındırır:

Bir gün Müzebid'e kaç çocuğunun olduğu sorulmuş. Müzebid "Eğer bu kadının doğurduğu çocuk sayısı, kendisiyle yaptığım cima sayısından daha fazla değilse Allah da benim canımı alsın!" cevabını vermiş.²⁵

Müzebid'in fiziksel özelliklerine dair çok önemli bir ayrıntı ise, tam da fıkralarından birinin ana konusunu teşkil eder ki onun tüysüz sakalsız biri olduğu kanaatine buradan ulaşmaktayız:

Bir defasında Müzebid bir baba dostuyla karşılaşmıştı. Bu zat Müzebid'e "Evlat, babanın güür mü güür sakalları vardı, ama sen cascavolaksın, bu ne iş?!" deyince Müzebid "Efendim" demiş "bendeniz bu hususta anneme çekmişim!"²⁶

Farklı konulardaki anekdotlarının işaret ettiği temel bir bilgi -bizzat onun şakalarını pazarlayarak zengin olan çağdaşlarının aksine- evinde karısıyla kendi halinde hayat süren Müzebid'in gerçekten yoksul bir kimse olduğudur. Ona özgü anekdotların birçoğunun satır aralarında buna ilişkin ipuçları yakalamak mümkündür. Bazı hikâyelerde ise bu vurgu daha barizdir. Esasen fakirlik olgusunun mizahi bir tema olarak nevadir malzemesine yansımaları Emevi ve erken dönem Abbasi mizahının belirgin karakteristiklerinden biridir.²⁷ Doğal olarak bu sosyal olgu Müzebid nüktelerine de damgasını hissedilir derecede vurmuştur.

²³ *Mecelletü'l-mecma'*, Sayı:2, s. 169.

²⁴ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr (I-XXX)*, Dârü Sahnûn, Tunus, 1997, IV, 155.

²⁵ *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*, IX, 438; *Nesrü'd-dür*, III, 164.

²⁶ *Cem'ü'l-cevâhir*, s. 307.

²⁷ *Mecelletü'l-mecma'*, Sayı: 2, s. 165.

Sözgelimi komşularının bir gün kendisinden kaşık istemeye geldiğinde onlara verdiği “Kaşık bizde ne gezer! Keşke bizim kaşıkla değil, parmaklarımızla yiyecek bir şeyimiz olsa!” biçimindeki cevapta²⁸ hem belirgin bir fakirlik vurgusu hem de üstü kapalı biçimde muhataptan bir beklenti içine girme hali söz konusudur. Keza geçirdiği bir rahatsızlık sebebiyle kendisine diyet öneren bir hekime söylediği sözde de fakirliğine ilişkin ipuçları buluruz:

Müzebbid bir defasında fena şekilde hastalanmış, doktoru da kendisine diyet tavsiyesinde bulunmuştu. (Esasen züğürtlüğü sebebiyle yemek bulmakta zorlanan) Müzebbid kendisine diyet öneren doktora şöyle takıldı: “Hazret! Doğru düzgün yiyecek bulamadığımdan, o diyeti aklımdan geçen yemekler hususunda yapsam olmaz mı?”²⁹

Yine Müzebbid derdest edilmiş vaziyette zindana götürülen bir grup mahkûm görüp de onlara ne olacağını sorduğunda “Hayır (iyilik)” imalı cevabı verilmesi üzerine “İşin ucunda hayır varsa nolur beni de onların yanına katıverin!” demektedir³⁰ ki bu, fakirliğinin tetiklediği tipik bir tamahkâr tepkisidir.

Bir başka anekdot bize, onun, üzerindeki kıyafeti satmaya mecbur olacak ölçüde yoksul biri olduğunu anlatır. Ne var ki üzerindeki kıyafet müşterilerin talip olamayacağı ölçüde eski püsküdür:

Bir keresinde zorda kalan Müzebbid satması için üzerindeki kıyırık cübbesini bir tellala teslim etmiş, ancak tellal ne kadar bağrıdıysa da pejmurdeye bir tek müşteri bile çıkmamıştı. Bunu gururuna yediremeyen Müzebbid cüppeyi tellalın elinden alıp üzerine giyerken “Valla o üzerimde yokken, nedense kendimi çıplak gibi hissettim” deyiverdi.³¹

Birkaç anekdot, Müzebbid’in fakirlik olgusu karşısındaki tutumunun müminane tevekkülle bağdaşmayan örneklerini içerir. Hatta bu örneklerde teodise problemine dönük üstü örtülü bir gönderme de vardır:

Geçim sıkıntısından dert yanan Müzebbid’e bir dostu teselli sadedinde “Şu gökleri direksiz ayakta tutan Allah’a hamdü senâ et (sakın isyan etme). O rızkını bollaştırılmaya da kadirdir” demiş. Müzebbid “Keşke” demiş, “Mevla rızkımı bol verseydi de -gökleri ayakta tutmak için- varsın her bir arşına bir sütun dikseydi!”³²

²⁸ et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, V, 86; Nesrû'd-dür, III, 160; Fevâtü'l-vefeyât, IV, 133.

²⁹ et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, IV, 342; Nesrû'd-dür, III, 139; Fevâtü'l-vefeyât, IV, 132.

³⁰ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, *Ahbârü'z-zırâf ve'l-mütemâcinîn*, nşr. İrfân Muhammed Hammûr, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 2006, s.138; Nesrû'd-dür, III, 160.

³¹ et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, VIII, 109; Nesrû'd-dür, III, 158.

³² et-Tevhîdî, Ebû Hayyân, *el-Besâir ve'z-zehâir (I-IX)*, thk. Vedâd el-Kâdî, Dârü Sâdir, 1. Baskı, Beyrut, 1988, IIX, 71; *Muhâdarâtü'l-üdebâ*, I, 590; Nesrû'd-dür, II, 161. Bu hikâye Anadolu sahasında Nasreddin Hoca fıkraları kapsamında da anlatılmaktadır. Bkz. Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Bütün yönleriyle Nasreddin Hoca*, Geçit Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 2004, s. 218 (202 no'lu fıkra: TANRI VE ACIKMAK)

Bazı anekdotlardan da anlaşıldığı kadarıyla Müzebbid'in çevresinde hep onu fakirlik belasına karşı sabretmeye teşvik eden samimiyetsiz bir dost grubu var olmuştur. Bu anekdotların muhtevasında, kendisine yardım etmek yerine sadece sabır tavsiyesinde bulunan bu dostlarına karşı Müzebbid'de gizli bir sitemin varlığını sezme de mümkündür:

Bir defasında dostları “*Sabret bakalım Müzebbid, aydınlık günler kapıda inşallah*” dediklerinde onlara şu karşılığı verivermiş: “*Sabretmesine sabredecem de, korkarım onlar kapıdan girene kadar ben çoktan öbür âlemi boylamış olacağım!*”³³

Müzebbid zaman zaman da karşımıza, hâli vakti yerinde insanlardan yardım isteyen bir dilenci görünümünde çıkmaktadır. Ana teması çok farklı bir anekdotun satır aralarında, gözüne kestirdiği varlıklı birinden birşeyler koparmak için onun kapısını aşındırdığı sonucuna ulaşılabilir:

Bir keresinde Müzebbid mevâliden olduğu halde mal mülk sahibi olmuş Medineli bir zatı ziyarete gitmişti. Oraya vardığında bu zatı, kendisi için özel hazırlanmış yüksekçe bir divan üzerine kurulup oturur vaziyette gördü. Onun önünde ve aşağısında ise biri Hz. Ebu Bekir'in diğeri Hz. Ömer'in torunlarından iki değerli zevat oturmaktaydı. Meclisinde Müzebbid'i görünce canı sıkılan adam “Sırası mı şimdi Müzebbid, hergün durmadan bir şeyler istemeye geliyorsun” diye hakarete bulundu. Müzebbid “Hayır efendim, bu sefer dilencilik etmeye gelmedim, sadece Hâris b. Halid el-Mahzûmî'ye ait şu beyitin manasını soracaktım” deyip okudu:

إِنِّي وَمَا نَحَرُوا غَدَاةَ مِنِّي عِنْدَ الْجِمَارِ يُوَدُّهَا الْعُقُلُ
لَوْ بَدَّلْتُ أَعْلَى مَسَاكِنِهَا سَفْلًا وَأَصْبَحَ سَفْلُهَا يُعَلُّو

Ben Mina'da Şeytan taşlarken henüz develer kesilmiş değildi, yular ipleri üzerlerindeydi. Keşke dedim şu manzara değişse de altlar üst, üstler alt olurse (hayvanların sırtları yere gelip ayakları yukarıda olsa: yani kesilseler).

“İşte Hazret size ‘*altlar nasıl üst, üstler nasıl alt oluyor*’ onu soracaktım. Lakin içeri girdiğimde şu manzarayı görünce beytin manasını derhal kavrayıverdim” dedi.

Bu söz o kodamanın keyfini o kadar kaçırdı ki “*Cehennem ol şuradan, Müzebbid*” diye ilendi. Meclistekiler ise Müzebbid'in bu giydirmesine gülmekten kendilerini alamadılar.³⁴

³³ *Muhâdarâtü'l-üdebâ*, I, 651.

³⁴ el-Husrî, el-Kayravânî, *Zehri'l-âdâb ve semerü'l-elbâb (I-II)*, thk. Yûsuf Ali Tavîl, Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 1997, I, 226; *Cem'ü'l-cevâhir*, s. 177.

Fakirlikle mücadele hususunda Müzebbid için en yararlı enstrüman elbette sahip olduğu mizah yeteneğiydi ve elimizde onun, bu avantajı yeri geldikçe değerlendirdiğini gösteren birkaç anekdot bulunmaktadır. Bunlardan birine göre, Kurban'da kesecek hayvanı olmayan Müzebbid'in bayram arefesinde tasarladığı bir plan ertesi gün meyvesini vermektedir:

Bir defasında Müzebbid bayramda kesmek üzere kurbanlık almaya gitmiş ancak elindeki paraya koç bulamayınca gidip bir horoz satın almıştı. Onun bu haline üzülen komşularından her biri kendisine birer kurbanlık hayvan hediye etti. Bayram günü elinde toplam 7 kurbanlık hayvan biriktiğini gören Müzebbid (kümesteki horozu kastederek) şöyle bir espri yaptı: "Eminim ki şu benim çil horoz Allah katında Hz. İshak'tan³⁵ daha değerli. Zira İshak'ın kurban edilmemesi için fidiye olarak tek bir hayvan yetmişti. Hâlbuki baksanıza benim horozumun kesilmemesi için yedi hayvan birden feda ediliyor!"³⁶

Bu hikâyenin oldukça ayrıntılı ve mizahi kalitesi daha üstün bir çeşitlemesi Se'âlibî'nin *Simârü'l-kulûb'*unda "مزید" deyiminin izahı sadedinde hikâye edil-mektedir. Orada belirtildiğine göre ilgili deyim, edipler arasında "değersiz bir şeyle çok büyük faydalar temin etme" anlamında "bereket" kavramını anlatmak üzere kullanılmaktaydı.³⁷

Müzebbid fakir olmasının ötesinde alacaklıları tarafından zaman zaman sıkıştırılan iflah olmaz bir borçludur da. Onun gibi birisinden borcunu geri almanın imkânsızlığı, bir alacaklısına verdiği cevabın muhtevasındaki abartıdan rahatlıkla anlaşılabilir:

Birgün bir alacaklısı Müzebbid'e gelerek borcunu istemişti. Müzebbid "Bu gün benden sana hayır yok" dedikten sonra onu ikna için şu tarzda bir yemin etti "Allah beni mahşer meydanında meleklerin topuklarını ısıran bir köpek yapısın ki şayet bir salatalık için beni Ülker yıldızının oradan asıp bu dünyaya sallandırsan yine de o şeyi sana bu gün veremem!"³⁸

³⁵ Herhalde bu Tevhîdî'nin bir sehvi olmalıdır. Zira tüm tarih kaynaklarının ittifakla belirttiğine göre kesilmek üzereyken gökten indirilen bir koç karşılığında kurtarılan şahıs İshak değil İsmail'dir.

³⁶ *el-İmtâ' ve'l-müânese*, 421. Bkz. s. 470.

³⁷ *es-Seâlibî, Simârü'l-kulûb fi'l-mudâf ve'l-mensûb* (I-II), nşr. İbrâhîm Salih, Dârü'l-beşâir, 1.Baskı, 1994, s. 470-71.

³⁸ *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*, IX, 439; *Nesriü'd-dür*, III, 164.

Anlaşıldığı kadarıyla hayatında pek varlık yüzü görmemiş olan Müzebbid bilhassa paraya kavuşma hususunda zaman zaman ilginç fanteziler de geliştirmektedir:

Birgün Müzebbid bir adama “*Damdan düşmen karşılığında sana 1000 dirhem para verilecek denilse, bunu ister miydin?*” diye sormuş. Adam “*Hayır*” cevabını verince Müzebbid “*Şayet o meblağ bana, Ülker yıldızından düşmem karşılığında verilecek olsaydı bile kabul ederdim*” demiş. Adam şaşkın “*Ama Müzebbid, o takdirde kesin nalları dikerdin*” diye itiraz edince bizimkisi hayalini mırıldanmış “*Nereden biliyorsun, belki samanlığa veya kaymaktan yapılma bir yatağın tam üstüne düşeceğim?!*”³⁹

Son olarak, fakirlikten çok çeken kahramanımızın ufak aşırma girişimlerine yeltenmesi, bir anekdotta temel ahlaki bir zaaf olarak kendini açık etmektedir. Ancak Müzebbid bu ahlaki defo üzerine yapılan dinsel yorumların tehditkâr söylemini dahi mizahi bir yaklaşımla sönmülemeyi başarmaktadır:

Bir defasında Müzebbid bir misk şişesi aşırıydı. Dostları kendisini uyarmak için “*Kim bir nesne çalarsa, yarın Kıyamet Gününde huzur-u ilahiye o şey boynuna takılı vaziyette gelecek!*” mealindeki bir sözü hatırlatınca şöyle bir düşünmüş ve “*Öyleyse dostlar*” demiş “*ben deniz yarın huzurullahı boynumda yükte hafif ama kokuda benzersiz bir nesne ile varacağım!*”⁴⁰

Fakirliği üzerine anlatılan bu fıkralar dışında Müzebbid’i paradoksal biçimde birkaç obur hikâyesinin kahramanı olarak da görürüz. O, aynı sofraya oturan rakiplerinin ikrama uzanan ellerini engellemek için stratejiler geliştirmeyi becerebilen biridir. Aşağıdaki hikâyeye bakılırsa, bir ziyâfet ortamındaki rakiplerini bertaraf etmek için sıradışı bir strateji “lafa tutma stratejisi” uygulamaktadır:

Bir bedevi ile sofraya oturan Müzebbid, adamın dikkatini yemekten başka tarafa çekmek için “*Pederinizin vefâtı nasıl olmuştur!*” diye bir sual atar ortaya. (Bunu ciddi bir soru zanneden) bedevi uzun uzadıya anlatmaya koyulur, ancak bu arada Müzebbid de yemeklerden nasiplenebildiği kadar nasiplenir. Ni-

³⁹ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, *Ahbârü'l-hamkâ ve'l-muğaffelîn*, Dârü'l-kütübü'l-‘ilmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1985, s. 48.

⁴⁰ *el-Beyân ve't-Tebyîn (I-II; 4 Cüz)*, thk. ‘Abdüselâm Hârûn, Mektebetü'l-Hâncî, 4. Baskı, Mısır, 1975, II, 69; *et-Tezkiretü'l-hamdüniyye*, IX, 459; *Nesrü'd-dür*, II, 160; *ez-Zemahşerî, Rebî'ü'l-ibrâr ve füsûsu'l-ahbâr (I-V)*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut, 1991, II, 405.

hayet durumu sezen bedevi, aynı taktik üzerinden yürüme yi planlayarak bu sefer kendisi Müzebbid'e "Peki sizin pederiniz nasıl vefât etmişti?" diye sorar. Karşı atağı fark eden Müzebbid'in yanıtı gâyet özdür: "Valla hiç anlamadık, çok ani oldu!"⁴¹

Bilindiği üzere pisboğazlığı sebebiyle mide fesâdına uğrayan bir kimseyi rahatlatmanın en klâsik yöntemi onu istifrâğ ettirmektir.⁴² Ancak emsali diğer oburlar gibi Müzebbid de, iştahla yenilen bir yemeğin mide fesâdı bahanesiyle tekrar dışarı çıkartılmasına şiddetle karşıdır:

Bir defasında gırtlığına kadar yiyen Müzebbid el-Medînî mide fesâdına uğramış, yanındakiler kendisine "Yemiş olduğun iliği ve oğlak etini kussan da rahatlasan" diye tavsiyede bulunmuşlardı. Müzebbid'in yanıtı şöyle oldu: "Ben bu ikisini (iliği ve oğlak etini) kusulmuş vaziyette bulsam bile yerim, yemezsem karım boş olsun!"⁴³

Nasreddin Hocamız gibi Müzebbid de hayatının son anına kadar nüktedan kişiliğinin göstergesi olan şaka ve esprilerini sürdürmüştür. Ona nispet edilen bir anekdot, ölüm döşeğinde vasiyetini verirken bile bu nüktedan kimliğinden vazgeçmediğinin güzel bir örneğini sergilemektedir:

Müzebbid bir defasında fena şekilde hastalanmış, yakında öleceğini düşünüp vasiyette bulunmaya karar vermiş. Hemen aile efradından birini çağırıp varislerin alacaklarını gösteren vasiyet metnini kendisine yazdırtmış. Kâtip yazım işini bitirince -âdet olduğu üzere- vasiyetnameyi toprağa gömmeye başlamış. Onu bu vaziyette gören Müzebbid "Bravo" demiş "benden önce asil onun toprağa defni çok daha önemli!"⁴⁴

4. Kişiliğinin bazı yönleri

Gerek tarihsel gerçekliği bulunan nüktedanlar gerekse hayal ürünü mizah kahramanlarıyla ilgili rivayetler genelde belirli konularda yoğunlaşır. O nedenle belirli bir mizahi tip ya da figürün genellikle cimrilik, tufeylilik, dilencilik, ahlaksızlık, aptallık gibi vasıflarından biriyle özdeş kılındığını görebili-

⁴¹ İbn Ebî 'Avn, *el-Ecvibetü'l-müskite*, thk. Muhammed 'Abdülkâdir Ahmed, Matâbî'u'n-nâşiri'l-'Arabî, Kahire, 1983, s.138; *Cem'ü'l-cevâhir*, s.351; *Ahbârü'z-zırâf ve'l-mütemâcinîn*, s.103.

⁴² el-'Âmilî, Behâüddîn, *el-Mühlât*, nşr. Muhammed Abdulkerim en-Nemerî, Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 1997, s. 418.

⁴³ *Cem'ül-cevâhir*, s.189; İbn 'Abdi Rabbih, *el-'İkdü'l-ferîd (I-IX)*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha, Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 1983, II, 309; VII, 230.

⁴⁴ *Nesrû'd-dür*, III, 160.

riz. Ancak tarihsel süreç içerisinde rivayetler bilhassa şifahi kültürde fazlaca evrime uğradığından belirli bir şahsiyeti ya da mizah kahramanını birden fazla hatta birbirine zıt vasıflarla ilişkilendirilmiş olarak da bulabilmekteyiz. Hebbeneka'nın ve Cuhâ'nın hem ahmak hem de akıllı olarak tasvir edildiği nükteler bunun bir kanıtıdır.

Benzer şekilde Müzebbid de bazı araştırmacılar tarafından müstehcen içerikli fıkra anlatıcısı vasfının yanında cimriliği ve ahmaklığı ile de tasvir edilmiştir.⁴⁵ Ancak bunlardan cimrilik vasfı kahramanımıza uygun ise de ahmaklık vasfıyla nitelenmesi yanlış bir değerlendirmedir. Zira incelememiz sırasında 100'ü aşkın nükteden hiçbirinde onun saflığına ya da aptallığına hamledebileceğimiz bir bulguya rastlanmamıştır.

Bu genel değerlendirmeden sonra, bu başlık altında Müzebbid'in gerek bir nüktedan olarak gerekse de bir insan olarak öne çıkan kimi meziyet ve kusurlarını yine ona ait nevadir malzemesinden örnekler vermek suretiyle tanıtmak istiyoruz.

a. Hazırcevaplılığı

Müzebbid nüktedanlığın gerektirdiği en temel vasıflardan biri olan hazırcevaplık hususunda, çağdaşı pek çok mizah ustasıyla yarışabilecek bir düzeydedir. Söylenen bir söze ya da yapılan bir hakarete verdiği karşılıklar her zaman daha güçlü argümanlar olarak dikkati çeker. Ona yapılan bir hakaret, muhababına, misliyle değil mutlaka kat be kat fazlasıyla ödetilir:

Adamın biri Müzebbid'e "*Allah senin canını alsın*" deyince Müzebbid "*Amiîn inşallah*" deyip eklemiş "*lakin senden 1000 sene sonra!*"⁴⁶

Sorulan bir soruya anında verilen mizahi yanıtlar da Müzebbid'in hazırcevap kişiliğini kanıtlayan önemli belgelerdir. Ona nispet edilen hikâyeye toplamının azımsanmayacak bir bölümü bu türden malzemeyi teşkil eder. Sözelimi "*Miras olarak kızkardeşine kocasından ne kaldı?*" diyen sorulara iddet müddetini ifade eden "*4 ay 10 gün*" cevabını verivermiştir Müzebbid.⁴⁷ Ya da aşağıdaki örnekte görüleceği üzere kimi fıkralarında hazırcevaplık eylemsel düzeyde tipik bir muzip tavır olarak sergilenir:

Bir gün karısı un eleğini yatağın üzerinde unutmuş, o sırada eve gelen Müzebbid de bunu görmüş. Hemen evin duvarlarından birindeki sağlam bir çiviye tutunup ayaklarını da yerden kesmiş. Onu bu vaziyette asılı gören karısı "*Ne abes bir hareket bu böyle!*" diye tersleyince Müzebbid "*Ne yapaydım ya*"

⁴⁵ *Mecelletü'l-mecma'*, Sayı: 2, s. 172.

⁴⁶ *Rebîü'l-ibrâr*, II, 371; *el-Besâir ve'z-zehâir*, VII, 158.

⁴⁷ *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*, IX, 411; *Nesriü'd-dür*, III, 160.

demiş “*baktım ki elek benim yatağımı işgal etmiş, ben de bari onun yerini kapıvereyim dedim!*”⁴⁸

Müzebbid’in hazırcevaplılığı özellikle kendisine yönelik sulu şakalarda kelimenin tam anlamıyla bir taarruz silahına dönüşür. Ahlsız kişiliğinin sunduğu imkânlarla çoğu defa muhtevasında muhataplarını rezil edecek tonda bir hayâsızlık içerir:

Adamın biri Müzebbid’e gelerek “*Birader, buraya kim çizik attı?*” demiş sonra da eliyle Müzebbid’in kışına işaret etmişti. Müzebbid hiç bozuntuya vermeden “*Bunu bilemeyecek ne var?*” dedi “*biri önüne diğeri arkasına olmak üzere anana iki çizik birden atan kişi!*”⁴⁹

Müzebbid’in, kendisini ilgilendirmeyen konularda -bilhassa yeme-içme hususunda- fazla meraklı davranan insanlara söyledikleri de dikkat çekicidir. Sözelimi aşağıdaki anekdotun final cümlesinde bir tür rasyonellik varmış gibi görülse de esasen verilen cevap, onun iflah olmaz pintiliğinin bir işareti olarak daha anlamlıdır:

Birgün Müzebbid koltuğunun altına aldığı ağzı örtülü bir kavanozla sokaktan geçerken meraklı komşularından biri “*Hayrola Müzebbid, o kavanozun içindeki nedir?*” diye sormuş. Müzebbid de buna “*Bilmenizi isteseydik üstünü örter miydik ahmak herif!*” cevabını vermiş.⁵⁰

Bir başka anekdotta ise Müzebbid, bir dostunun yersiz merakını ve imasını aşağılayıcı bir cevapla karşılamaktadır:

Arkadaşlarından biri Müzebbid’in taharetteki istinca faslını biraz fazla abarttığını görünce “*Kâseyi yıkamakla daha ne kadar meşgul olacaksın?*” şeklinde bir espri yapmaya kalkmış. Tabi Müzebbid hemen cevabı yapıştırmış: “*O kâsede sana sevik*⁵¹ *ikramında bulunacak ölçüde temiz oluncaya kadar!*”⁵²

⁴⁸ *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*, IX, 412; *Nesrü'd-dür*, III, 163.

⁴⁹ *el-Besâir ve'z-zehâir*, VIII, 185; *Nesrü'd-dür*, III, 158.

⁵⁰ el-Câhız, Ebû Osman 'Amr b. Bahr, *Kitâbü'l-hayevân (I-VIII)*, nşr. Muhammed 'Abdüsselâm Hârûn, Dârü'l-cil - Dârü'l-fikr, Beyrut, 1988, V, 184; *Cem'ü'l-cevâhîr*, s. 16.

⁵¹ Öğütölmüş buğday veya arpadan yapılan, Araplarca son derece pratik ve makbul bir yemek türü kabul edilen bir tür bulamaç. Hatırlanacağı üzere sevik, İslam tarihinde savaş yapılmadan geri dönülen bir gazveye de ad olmuştur. Henüz başlamadan biten bu savaşta, müşrikler sürâtle kaçarken beraberlerinde yiyecek olarak

Müzebbid'in gündelik yaşamda temas kurduğu çeşitli sosyal kesimlere, en başta da çarşı esnafına ve onların hilelerine ilişkin eleştirilerinde tipik Nasreddin Hoca tavrı sezilir:

Bir keresinde Müzebbid gömleğini çamaşırcıya teslim etmiş, ancak yıkandıktan sonra ondan gömleğini bir karış kısalmış vaziyette almıştı. (Çamaşırcının başka küçük bir gömlek vererek kendisini kandırdığını düşünen) Müzebbid *“Bu benim gömleğim değil, benimki bundan bir karış daha uzundu”* diye fer-yadı basınca çamaşırcı *“Efendim sizin gömleğinizin kumaşı pamuk, bu kadar çekmesi gayet doğal”* diyerek onu yatıştırmaya çalıştı. Ancak muhatabının söylediklerine pek inanmayan Müzebbid bu yorum üzerine çamaşırcıya *“Şimdi hesapla bakalım birader”* dedi *“kaç yıkama sonrasında benim bu gömlekten geriye sadece gömleğin kolları kalacak?!”*⁵³

Müzebbid, bağlama uygun düştüğünde Arap örfünde bilinen atasözlerini ya da hikemiyatı da bir hazırcevaplık malzemesi olarak kullanmada başarı kaydetmiştir. Bu tarzın başarılı bir örneği aşağıdaki ölüm temalı anekdotta görülebilir:

Bir gün dostları *“Filanca mezarıcı vefat etmiş, haberin oldu mu?”* dediklerinde Müzebbid *“Cehenneme kadar yolu var”* demiş *“bilmez miydi ki başkasına kuyu kazan, içine kendi düşer!”*⁵⁴

Müzebbid'in hazırcevaplılığa uygun düşen nüktelerinde önemli bir teknik de, muhatapça belirtilen bir duruma tam tersi bir zaviyeden yaklaşarak meydana gelebilecek muhtemel olumsuzluklara dikkat çekmek şeklindedir. Bir hadis-i şerifte tavsiye olunan bir davranış biçimi Müzebbid tarafından bu teknikle sorgulanmaktadır:

Müzebbid Hz. Peygamberin *“Eğer geceleyin etrafta yabancı bir şahıs görürsen -ürktüğünü belli etmeden- adamın üzerine üzerine*

getirdikleri sevik (kavrulmuş buğday unu) torbalarını ağırlık yaptığı gerekçesiyle yollarda bırakmış, Müslümanlar da ganimet niyetine bu torbaları toplamışlardı.

⁵² *el-Besâir ve'z-zehâir*, VI, 197.

⁵³ *Cem'ü'l-cevâhir*, s. 177. Bu hikâyenin başka kaynaklarda yer alan bir kaç çeşitlemesinde hikâye kahramanı Müzebbid değil Cemmaz'dır ve oralarda final çok daha güzel bir ifade ile sonlanır: *“Şimdi çok merak ettim. Zahmet olmazsa bana kaç yıkama sonrasında bu gömlekten geriye sadece düğmeleri teslim alacağımı da söyleyiverseniz”* Bkz. *Nesrû'd-dür*, III, 174; *Ahbârü'z-zırâf ve'l-mütemâcinîn*, s.104-105; es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât (I-XXIX)*, thk. Ahmed el-Arnâ'ût, Türkî Mustafa, Dârü ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1.Baskı, Beyrut, 2000, II, 54.

⁵⁴ *Ahbârü'l-hamkâ ve'l-muğaffelîn*, s. 48.

yürü” mealindeki hadisini işitince “Ya o şahıs da bu sözü duyduysa o zaman belaya tıptış tıptış yürümüş (belaya davetiye çıkar-mış) olmaz mıyım?!” deyivermiş.⁵⁵

Genelde imalı tarzda yöneltilen soru cümleleri muhataba dönük eleştiri yanında, muhatabın nüktedanlığına bağlı olarak son derece sempatik bir mizah da yaratır. Müzebbid bu vadede pek çok başarılı örnek sergilemiştir. Bunun güzel bir örneği şu fıkradır:

Birgün çevresindeki dostları Müzebbid’e “*Sorgusuz sualsiz cen-nete gireceksin, ancak koyun olarak deseler, böyle bir teklifi kabul eder miydin?*” diye sormuş. Müzebbid buna “*Evet. Ama benim de bir şartım var: Cennette her gün çiftleştirilmek koşuluyla!*” cevabını vermiş.⁵⁶

b. Edepsizliği

İbn Ebü'l-İsba' *Tahrîrû't-ta'bîr*'inde bir insanı medh ya da zemmederken enteresan taşlamalara ya da keyif veren edepsizce ifadelere başvuran dört kişiden biri olarak Müzebbid'i zikreder (diğer üçü Eş'ab, Ebü Dülâme ve Ebü'l-'Aynâ'dır) ki⁵⁷ esasen Müzebbid bu listenin sonunda değil başında olmayı hak edecek ölçüde ağzı bozuk ve sözünü sakınmaz bir ahlaksız olduğunu kanıtlamıştır. Gündelik yeminlerinde, talak cümlelerinde, itirazlarında, muhataba verdiği cevaplarda hatta sıradan nesnelere tasvir ederken dahi kullandığı dilin pornografik içeriğine bakıldığında gerçekten onu kelimenin teknik anlamıyla مَا جُنُّ “ahlaksız/edepsiz/ağzı bozuk” olarak tanımlamak mümkün olacaktır. Mesela “*Seksenlik bir ihtiyarın çocuğu olur mu?*” sorusuna verdiği “*30 yaşlarında bir komşusu varsa neden olmasın?!*” türünden cevaplarında⁵⁸ Müzebbid'i yerleşik ahlak kurallarının dışında hareket eden, yorumlar yapan bir nüktedan olarak görebiliriz.

Ancak Müzebbid tarafından üretilen mizah malzemesi, içerdiği müstehcen unsurlara rağmen üstün sanatsal niteliği dolayısıyla gerek sultan mahfillerinde gerekse de üdeba ve şuara meclislerinde dolaşıma sokulmaktaydı. Öyle ki, kendi zamanının bazı nüktedan şahsiyetleri bile bu anekdotları kendine mal ederek rivayet etmeyi bir meslek haline getirmekte ayrıca bundan şöhret de kazanmaktaydı. Örneğin Halife Mehdî'nin ünlü komedyeni Ebü Habîb, Müzebbid'e ait nükteleri iyice ezberliyor sonra da onları halifenin huzurunda kendi mizah ürünleriymiş gibi takdim ediyor, hatta bunlardan

⁵⁵ *Ahbârü'l-hamkâ ve'l-muğaffelîn*, s. 48.

⁵⁶ *el-Ecvibetü'l-müskite*, s. 138.

⁵⁷ İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû't-ta'bîr fî sinâati's-şî'r ve'n-nesr*, thk. Hafnî Muhammed Şeref, *Lecnetü'ihyâi't-türâsî'l-İslâmî*, s. 138.

⁵⁸ *Nesrû'd-dür*, III, 159; *Fevâtü'l-vefeyât*, IV, 133.

beğenilenler için ciddi manada ödülleri de alıyordu.⁵⁹ Nitekim onun bu fırsatçı tavrı, Ebû Habîb'le bir karşılaşması sırasında Müzebbid tarafından "Sen ne anasının gözüün, tohumu biz atalım mahsulü sen topla (Ulen piç, biz ekelim sen biç)!"⁶⁰ sözleriyle ifade edilmiştir.

Müzebbid, kendisiyle ün yaptığı ahlaksızlığına yaraşacak şekilde evini para karşılığında fuhuş gayesiyle kullandıran bir edepsiz idi. Ona nispet edilen anekdotlardan birkaçının konusu, böyle bir girişim sırasında yaşanan talihsizlikler üzerine yaptığı mizahi yorumlara dairdir. Mesela aşağıdaki hikâyede, evinin o işe uygun olmadığını düşünen bir fahişeyi iknaya çabalarlarken kullandığı dini jargondaki mizahi ton, onun bu hususta ne kadar ustalaştığını gösteren tipik bir örnektir:

Bir defasında Müzebbid hanesini bir delikanlı ve fahişesi için (para karşılığın-da) randevu evi niyetine kullandırmak istemişti. Ne var ki evinin bir odasına aldığı bu ikili aralarında tartışmaya başladı. Delikanlı bir süre sonra kızla beraber olmak istediğinde ise kız "O işin yeri burası değil" diyerek yan çizdi.

Kızın söylediklerini duyan (ve müşteri kaybetmek istemeyen) Müzebbid he-men odaya dalarak "Seni yosma seni" dedi "o işin yeri burası değil de nere-si? Peygamberin kabri-i şerifleri ile minber-i şerifleri arasındaki mübarek mekân mı? Yemin ederim ki bu hane sadece fahişe ve kavatlardan temin edilen paralarla inşa edilmiş, ahşapları Ramazan ayında camiden çalınan ayakkabıların parasıyla döşenmiş, arazisi de kumardan elde edilen kazançla satın alınmıştır. Şimdi söyle bakalım, yiyeceğin halt için bu mekândan iyisini mi bulacaksın?"⁶¹

Bir suçüstü vakasında Müzebbid'in bir fuhuş pazarlayıcısı olarak gözaltına alınmak istendiği sırada söylediği söz de yine son derece sanat gücü yüksek bir teşbih içerir:

Muhammed b. Harb anlatıyor: Medine'de asayiş teşkilatında görev yaptığım sırada önüme derdest edilmiş vaziyette üç kişi getirdiler. Müzebbid, (Müzebbid'in pazarladığı) bir fahişe, (ve fahişeye müşteri olan) bir adam. Ben evini fuhuş için kullandıran Müzebbid'i hapse attırıp adamla kadını serbest bıraktım. Bir süre sonra Müzebbid'i hapisshaneden çağırıp "Nasil, biraz uslandı mı bari?" diye sorunca bana şöyle dedi

⁵⁹ Cem'ü'l-cevâhir, s. 307; Mecelletü'l-mecma', Sayı: 2, s. 169.

⁶⁰ Cem'ü'l-cevâhir, s. 307.

⁶¹ Ahlâku'l-vezîreyn, s. 146-47; Nesrû'd-dür, III, 165; Fevâtü'l-vefeyât, IV, 134.

“Valla efendim yanlış yaptınız. (İşe sadece aracılık eden) posta güvercinini hapsedip kafeste tutmanız gereken ev güvercinlerini de dışarı salıverdiniz!”⁶²

Muhtemelen Müzebbid kadın veya erkek müşteri temini için bazı araçlar mesela bir uşak da kullanmaktaydı. Genel karakteri itibariyle dindar bir toplum olan Medine’de bu gibi gayri meşru uğraşlar için ayrıca gizlilik de önem arz etmekteydi. Aşağıdaki hikâye, dönem Medinesi’nde Müzebbid’in bu işi nasıl kotardığına dair bize önemli ipuçları sunmaktadır:

Müzebbid el-Medeni’nin bir uşağı vardı. (Gayr-ı meşru) bir işi bağlamak için onu birilerine gönderdiği zaman, dönüşte, sonucu kendisinden şifreli bir dille öğrenirdi. Buna göre Müzebbid, dönen uşağına *“buğday mı, arpa mı?”* diye sorar, şayet uşak *“buğday”* derse bununla istediğini kopardığını, *“arpa”* dediğinde de eli boş vaziyette döndüğünü anlardı.

Yine böyle bir gizli vazife dönüşünde Müzebbid, uşağına *“buğday mı, arpa mı?”* diye sordu. Ancak uşak parolada hiç yer almayan *“b...k”* argo sözcüğüyle karşılık verince cevaba şaşırarak Müzebbid *“Bu da ne demek?”* diye çıktı. Uşak da *“Ne demek olacak?!”* dedi *“dediğin işi bağlayamadığım gibi beni bir güzel dövdüler sana da adam akıllı sövdüler. Bu durumu bundan daha iyi anlatabilecek bir söz mü var ki?!”⁶³*

c. Geçimsizliği

Müzebbid anekdotlarının dörtte birine yakın bir bölümünde doğrudan ya da dolaylı olarak onun şahsiyetiyle ilgili değerlendirmeler yapmamıza imkân verecek kanıtlara rastlarız. Herşeyden önce en yakınındaki hayat arkadaşıyla olan geçimsizliği 10 kadar anekdotun ana temasını oluşturur. Onun, karısıyla olan sürtüşmelerine bakınca Nasreddin Hoca’nın kendi karısıyla ilgili söylediği *“geçinmeye en baştan niyetim yoktu ki”* mizahi repliğini anımsayabiliriz.

Karısıyla olan geçimsizliği pek çok hikâyeye konu olan Müzebbid, bu hikâyelerin çoğunda haksız olan tarafı temsil etmektedir. Fıkralardan birisi, karısıyla ortak iş yapıp para kazanabilecek durumda olduğu halde çirkefliği yüzünden iş ortağını çabucak nasıl satıp hapse düştüğünü anlatır:

Bir gün karısı Müzebbid’e şarap imalatı gibi kârlı bir iş olmadığını söyleyip evde kendi imkânlarıyla şarap yapmış, Müzebbid de sadece bir dirhem parası olan bir züğürdü müşteri diye eve getirmişti. Karısı elindeki şarabı toptan satmayı iste-

⁶² Cem’ü’l-cevâhir, s. 307.

⁶³ Nesrî’-d-dür, III, 163; et-Tezkiretü’l-hamdûniyye, II, 486.

diğini söyleyerek adama bir şey vermedi. Buna sinirlenen Müzebbid soluğu zabıtada aldı. *“Karım evde şarap imal etti”* diye onu jurnalleyince de baş zabıta adamlarına talimatı verdi: *“Bunu da yanınıza alıp gidin bakın bakalım. Dediği gibi evlerinde şarap varsa her ikisini de hapse tıkn, yoksa da Müzebbid’i bana geri getirin.”*

Adamlar eve girer girmez orada şarabı gördü. Müzebbid ise göz göze geldiği karısına *“İşte sana şarabı toptan alacak birilerini getirdim”* dedi. Adamlar şarap küplerini döküp her ikisini önce bir güzel sopaladı sonra da hapse attı. Orada epey bir süre tutulan Müzebbid, karısına *“Biliyor musun, herşeye rağmen bu maceranın bize hiç hesap etmediğimiz bir faydası dokundu”* dedi. Karısı *“Neymiş o, uğursuz?”* diye sorunca da Müzebbid yanıtladı: *“Bu vesileyle eve kira ödemekten kurtulduk!”*⁶⁴

Ancak nevadir malzemesinde Müzebbid’in karısı da en az kendisi kadar çirkef ve namussuz bir şahsiyet olarak resmedilir. Sıradan bir hayat kadını olmasa da, o, eşi yokken evine yabancı bir erkek alıp onunla yatacak kadar düşük ahlaki seviyede tasvir edilmiştir.⁶⁵ Aşağıdaki anekdotta ise Müzebbid, basit bir çıkarımdan hareketle karısının kendisini aldattığı sonucuna ulaşır:

Bir defasında Müzebbid bir adamla ağız dalaşına girmiş, adam tartışmanın hararetli bir anında ona *“Karısını bilmem kaç kez becerdiğimin herifi seni! Gelmiş burada namus dersi mi veriyorsun bana?”* diye hakarete bulunmuştu. Gerçekten boynuzlandığını düşünen Müzebbid doğruca eve gidip karısına *“Tokmakçı (pompacı) filancayı tanıyor musun?”* diye sordu. Karısı *“Ebû ‘Uleyye’yi mi?”* karşılığını verince Müzebbid *“Vallahi seni becermiş o!”* dedi *“zira ben herifin adını soruyorum, sen kalkıp künyesiyle birlikte cevap veriyorsun!”*⁶⁶

Müzebbid’in geçimsizliği, komşularla yaşadığı husumetlerin hep kadı efendinin makamına yani mahkemeye taşınmasıyla da anlaşılabilir. Bütün bunların ötesinde aslında Müzebbid sadece insanlara karşı değil, iç dünyasında kendi kendisiyle hatta evinde beslediği eşiği ile de geçinememektedir. Ona atfedilen fıkralardan birinde bu gerçeğin bizzat kendi ağzından bir itira-

⁶⁴ Cem’ü’l-cevâhir, s. 176-77; el-Besâir ve’z-zehâir, IX, 122.

⁶⁵ Aşırı pornografik unsurlar içerdiğinden ilgili anekdot buraya alınamamıştır. Bkz. el-Besâir ve’z-zehâir, I, 182; Nesrî’ d-dür, III, 158.

⁶⁶ Muhâdarâtü’l-üdebâ, II, 262. Bazı kaynaklarda bu diyalog Müzebbid ile annesi arasında geçmektedir. Bkz. el-Besâir ve’z-zehâir, IV, 147; et-Tezkiretü’l-hamdüniyye, IX, 437; Nesrî’ d-dür, III, 158.

fını yakalamak da mümkündür. Aşağıdaki fıkra aynı zamanda Müzebbid'in kendisi hakkında öz eleştiri yaptığı yegâne nüktedir:

Birgün dostları Müzebbid'e sormuş “*Âlemin eşeği akşam olunca tırıs tırıs eve dönüyor da senin eşek neden inat edip ayak sürüyor?*” Müzebbid cevap vermiş “*Ne bela bir yere döndüğünü (eşek gibi) biliyor da, ondan!*”⁶⁷

d. İçiciliği

Azımsanmayacak orandaki bir fıkra yekünü, temelde Müzebbid'in içki zaafına, bu yüzden karşı karşıya kaldığı durumlarla bu durumlardan kurtulmak için verdiği çaba ve maceralara odaklanır. Anlaşıldığına göre, Müzebbid ile karısının arası sarhoşluğunun neden olduğu çirkinlikler yüzünden sık sık bozulmaktaydı. Bir anekdota yansıyan polemikte bunu net olarak görebiliriz:

Bir gün Müzebbid'i zil zurna sarhoş bir vaziyette gören karısı “*Allah şu içkiden seni nefret ettirsin!*” diye dua etmiş. (Pintiliği tescilli) Müzebbid karşılık vermiş: “*Seni de ekmek nimetinden nefret ettirsin inşallah!*”⁶⁸

Müzebbid zaman zaman dostlarıyla içki meclislerine uğruyor, bu batakhanelerde gece boyu eğlenip vakit geçirmekten keyif alıyordu. Ne var ki bu mekânlarda her zaman yaşanabilecek bir takım ölçüsüz hareketler ancak Müzebbid gibi mizah yetisi son derece gelişmiş bir nüktedan tarafından tiye alınarak eleştirilmiştir:

Müzebbid dostlarından biriyle bir içki âlemine uğramış, meclistekiler bir süre sonra sarhoşluktan mütevellit bu ikisine satışmaya başlamışlardı. Arkadaşı hemen davranarak sarhoşlarla kavgaya tutuşup okkalı küfürler savurmaya başladı. Ancak Müzebbid onu şu sözleriyle teskin etti: “*Nefesini boşuna tüketip durma! Görmüyor musun herifler zilzurna sarhoş, bu yüzden ettiğimiz küfürler heba olup gidiyor!*”⁶⁹

Anekdotlar kanalıyla iyi bir içici olduğunu anladığımız Müzebbid'in başı bu yüzden sarhoş denetçileri ile zaman zaman belaya girmekteyse de, pratik zekâsı çoğu defa onu bu gibi durumlardan kurtaracak kıvraklıktadır. Örneğin bir fıkrasında, istifrağ yöntemi ile alkol muayenesine girişmeye kalkışan

⁶⁷ *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye*, V, 86; *Muhâdarâtü'l-üdebâ*, II, 687; *Nesrü'd-dür*, III, 159; *Nihâyetü'l-ereb*, IV, 27.

⁶⁸ *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*, VII, 240; *Nesrü'd-dür*, III, 158.

⁶⁹ *Nesrü'd-dür*, III, 160.

denetçilerin hevesi Müzebbid tarafından ilginç bir soru ile kursaklarında bırakılmıştır:

Valinin biri, içki içmekle itham ettiği Müzebbid'in ağzını iyiden iyiye koklamış ancak alkollü içecek kokusuna rastlamamıştı. (Yine de Müzebbid'i içeri tıkmaya kararlı olan) vali "*Kusturun şu adamı!*" diye adamlarına talimat verdi. Müzebbid'in buna itirazı şöyle oldu: "*Peki ama şayet midemden içkinin emaresi çıkmazsa, akşam yemeğine yaptığım masrafa hanginiz kefil olacak?!*"⁷⁰

İçki yaşağını uygulama hususunda sert tedbirlere başvuran valiler söz konusu olduğunda elbette herkes gibi Müzebbid de kendine çeki düzen veriyordu. Böyle olağanüstü zamanlarda en emniyetli yöntem sırta kadem basıp-umumi içki meclisleri yerine- gözden uzak mekânlarda içki içmektir. Aşağıdaki anekdotta Müzebbid'in böyle bir zulada basılması üzerine sergilediği muziplik anlatılmaktadır:

Bir keresinde Müzebbid Medine valisinin takibatından kurtulmak için kayıplara karışmış her yerde didik didik aranmasına rağmen bir türlü bulunamamıştı. Yine böyle bir arama sırasında valinin adamları kabristandaki bir mezarlık içerisinde tanbur sesi geldiğini fark etti. Sesin kaynağına doğru ilerlediklerinde orada derince kazılmış bir çukur fark ettiler. İçerisinde bir gaz lambasının yandığı mezarın üstü tente ile örtülmüştü. Adamlar tenteyi kaldırdıklarında mezar çukurunun ortasında bir elinde nebiz şişesi diğer elinde tanbur fasıl geçmekte olan Müzebbid'i gördüler. Baş zabıta "*Çık dışarı bakalım, Allah düşmanı seni!*" diye hiddetle parlayınca Müzebbid "*Ağır ol bakalım!*" dedi "*buradan çıkacağımı sanıyorsan yanılıyorsun. Senin forsun dünya yurdunda geçer, ahiret yurdunun ilk durağı olan bu mezarda değil!*"⁷¹

Uygulanmakta olan içki yaşağını delen Müzebbid'in yakayı ele verdiğini ve cezalandırılmak üzere otoriteye teslim edildiğini gösteren rivayetler de söz konusudur. Ancak bu hikâyelerde bile onun cezadan kendisini ustalıkla nasıl sıyırdığını (hüsn-ü tahallüs) anlatan bir övgü dili hâkimdir:

⁷⁰ Nesrî'd-dür, III, 156; ed-Dineverî, İbn Kuteybe, 'Uyûnü'l-ahbâr (I-IV), Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1997, III, 277; et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye, IX, 411; Nihâyetü'l-ereb, IV, 26; Muhâdarâtü'l-üdebâ (I-II), II, 768; el-Besâir ve'z-zehâir, V, 193.

⁷¹ el-Besâir ve'z-zehâir, IX, 122.

Bir defasında Müzebbid elindeki boş bir şarap şişesi ile derdest edilip valinin huzuruna çıkartılmıştı. Vali Müzebbid'in içki içtiğine hükmederek had cezası vurulmasına karar verdi. Müzebbid içki içmediğini söyleyerek "Bana neden ceza veriyorsun?" diye itiraz edince vali "Çünkü yanında içki içmeye yarayan bir nesne (şarap şişesi) var" dedi. Bunun üzerine Müzebbid "Allah iyiliğinizi versin efendim" dedi "ona bakılırsa sizin belinizde de şu an zina etmeye yarayan bir âlet (penis) yok mu?!"⁷²

Sarhoşluk halinin yol açtığı olumsuzluklara ilişkin bir Müzebbid anekdotu ise, klasik edebiyattaki sarhoş nüktelerinde gördüğümüz önemli bir tema-yı, sarhoşun, başına gelen trajikomik hallerden bihaber oluşu temasını işlemektedir:

Bir defasında Müzebbid yine zil zurna sarhoş bir vaziyette, üzerindeki pejmürde kıyafetiyle yol ortasına çömelip işlemeye koyulmuştu. O sırada yoldan geçen bir adam -sarhoşluğundan istifadeyle- üzerindeki elbiseyi aşırarak isteyerek çekip aldı. Bu hareketi, üzerine idrar bulaşmaması için yapılmış bir iyilik sanan Müzebbid hemen dua etmeye başladı "Delikanlı! Allah da senin başından bir derdi savsın"⁷³

e. Pintiliği

Müzebbid'in iflah olmaz bir cimri oluşu, hem tabakat kitaplarında onun hakkında yer alan oldukça sınırlı sayıdaki biyografik nottan, hem de bundan

⁷² et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, VII, 238. Nesrî'd-dür, III, 166. Bu hikâyenin Hadâiku'l-ezâhir'de geçen bir diğer versiyonunda olay örgüsü daha girift olup, Ebû Hanîfe'nin neredeyse şahsiyle özdeşleşen kıyas ilkesinin bir hazırcıvapluluk bağlamında nasıl kullanıldığı görülebilir:

Bir grup bağız adam Ebû Hanîfe'ye gelerek "Yanında veya evinde tanbur enstrümanı bulunduran bir adam hakkındaki görüşün nedir, tedip edilmesi gerekmez mi?" şeklinde bir soru sormuşlardı. Ebû Hanîfe "Hayır, böyle bir şey gerekmez" deyince aldıkları cevaptan memnun olmayan adamlar "Bizce gerekir, çünkü bu adam bir fisk-ı fücur aletini yanında gezdirmiş oluyor" diye itiraz etmek istediler. Bunun üzerine, adamların geliş niyetini samimi bulmayan Ebû Hanîfe onları şu kıyasla susturdu: "Hepinizin belinde zinaya vesile olacak bir şey var, bu yüzden size had cezası öngöreyim mi?"

İbn 'Âsım, Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed b. 'Âsım el-Çirnâti, Hadâiku'l-ezâhir fi müstehsini'l-ecvibe ve'l-müdhikât ve'l-hikem ve'l-emsâl ve'l-hikâyât ve'n-nevâdir, Dâru'l-kütübi ve'l-vesâiki'l kavmiyye, thk. Ebû Hemmâm Abdüllatif Abdülhalim, Kahire, 2014, s. 97.

⁷³ et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, IX, 439; Nesrî'd-dür, III, 166.

daha çok anekdotlarının muhtevasındaki önemli ayrıntılardan ya da ipuçlarından anlaşılmaktadır. Sözcğelimi *Nihâyetü'l-ereb* müellifi Nüveyrî onun cimriliğine ilişkin önemli bir anekdotu *مَا قَبِلَ فِي الْبُخْلِ وَاللُّؤْمِ* başlığı altında "Müzebbid de cimriler taifesinden olup hakkındaki bir hikâye şöyledir" diyerek takdim etmektedir.⁷⁴ Başta İsfehânî'nin *el-Eğânî*'si olmak üzere *Kutbü's-sürûr fi evsâfi'l-enbize ve'l-humûr*, *et-Tezkiretü'l-hamdüniyye* ve *Nesrü'd-dür* gibi klasik eserlerde de yer alan ve en uzun olma özelliğine sahip olan bir hikâye tema bakımından doğrudan Müzebbid'in cimriliğine odaklanmaktadır. Anlaşıldığına göre Müzebbid'in nam saldığı pintilik vasfı, Medine eşrafını kendisi hakkında iddiaya tutuşacak kadar meşgul etmiş ancak tertiplenen bir kumpasa rağmen o, şöhret bulduğı ahlaki kusurundan ödün vermemeyi bilmiştir:

Medine'de Basbas adında şarkıcı bir cariyeye (şantöz) vardı. Medine eşrafı bu cariyenin efendisinin malikânesinde toplanır şarkılarını dinlerdi. Bir defasında Muhammed b. İsa el-Caferî ve Abdullah b. Musab b. Zübeyr yine Medine eşrafından bir zevatla bu malikânede bir araya gelmişlerdi. Mecliste konu Müzebbid'in iflah olmaz pintiliğinden açılınca şarkıcı Basbas "Ben ondan 1 dirhem koparmayı bilirim!" iddiasında bulundu. Efendisi "Eğer bunu başarabilirsen sana 100 dinar değerinde bir gerdanlık ve yine 100 dinar değerinde işlemeli bir fistan alacağım. Ayrıca Akîk vadisinde senin adına hiç binilmemiş, yüke koşulmamış genç bir deve kurban edeceğim. Eğer bütün bu sözlerimde durmayacak olursam da seni azat edeceğim" dedi.

Basbas kıskançlık göstermemesi koşuluyla teklifi kabul edeceğini belirtince efendisi "Kıskançlık edersem de özgürsün. Hatta Müzebbid, senin bacağını kaldıracak bile olsa ona bu hususta bizzat ben yardım edeceğim" dedi. Orada bulunan Abdullah b. Musab "Bu hususta ben de sana yardım ederim" diye bir espri yaptı.

Olayın devamını Abdullah b. Musab hikâye ediyor:

Sabah namazını Medine camiinde kılıp dışarı çıktığımda yolda Müzebbid'e rastladım. Kendisine "Ey Ebû İshâk! Basbas'ı görmek istemez misin?" diye sordum. "İstemez olur muyum? Karım boş olsun ki bana yaptığı bir kabalığın hesabını sormadığım için Rabbim bana gücenik durumda. O yüzden bir senedir onunla karşılaşmak istiyor ancak davetlerime bir cevap alamıyordum" dedi. Ben "Öyleyse ikindi namazını kıldıktan sonra seni burada bekleyeceğim" deyince o "İkindiye kadar burada beklemeyenin karısı boş olsun" diye bir yemin daha savurdu.

⁷⁴ *Nihâyetü'l-ereb*, III, 281.

Neysel ben ikinci vaktine kadar kendi ihtiyaçlarımı gördüm. Sonra camiye gelip de onu orada görünce elinden tutup kendisini malikâneye götürdüm.

Biz oraya vardığımızda insanlar yeyip içmekteydi. Derken yatsı namazı kılındı, akabinde de meclistikiler âlem yapmaya, birbirleriyle muhabbete koyuldu. Biz tam bu haldeyken şantöz Basbas çıkageldi ve Müzebbid'in yanına oturdu. Ona "Ey Ebû İshâk! Vallahi şu an sana

لَقَدْ حَثُّوا الْجَمَالَ لِيَهٗ رُبُّوا مِمَّا قَلِمٌ يَنْلُؤُوا
Kaçmak için develeri mahmuzluyor
Lâkin gizlenecek bir yer bulamıyorlar.

şarkısını okumamı istiyor gibisin" deyince Müzebbid "Karım boş olsun ki sen Levh-i Mahfuz'dakini biliyorsun" karşılığını verdi. Bunun üzerine Basbas o şarkıyı okudu.

Şarkı bitince Basbas yine "Ey Ebû İshâk! Vallahi şu an senin akıldan, yerimden kalkıp yanına oturmam, senin de elini elbisemin içine sokup beni muncıklarken

قَالَتْ وَقَدْ أَبْتَنَيْتُهَا وَجَدِي فَبُحْتُ بِهِ
أَلَسْتُ تُبَصِّرُ مِنْ حَوْلِي فَقُلْتُ لَهَا غَطَّى هَوَاكِ وَمَا أَلْقَى عَلَى بَصْرِي
Bana "Ben sırrımı (aşkı) ortaya döker sensé eskiden sevginin gizli tutulması gerektiğini söyledin, ben de seni dinleyip aşkı gizledim. Peki şimdi etraftaki insanları görmüyor musun?" deyince ona dedim ki "Gözümü kör eden aşkın yüzünden bir şey görececek durumda değilim"

şarkısını okumam geçiyor" deyince Müzebbid yine "Karım boş olsun ki sen kişinin yarın ne kazanacağını ve hangi mekânda öleceğini bilen birisin" dedi. Basbas "Kalk öyleyse" dedi, Müzebbid de kalkıp onun yanına oturdu. Elini Basbas'ın elbisesi içine sokup onu muncıklamaya başladı, o da bu vaziyette şarkısını tamamladı.

Bu şarkı da bitince Basbas "Artık hayâ perdesi yırtıldı Müzebbid, adım gibi biliyorum ki şu an içinden

أَبَا أَبْصَرْتُ بِاللَّيْلِ غُلَامًا حَسَنَ الدَّلِّ
كَعَصْنِ الْبَانِ قَدْ أَصَبَّ حَ مَسْقِيًا مِنَ الطَّلِّ
Gece bir delikanlı gördüm, işveli mi işveli
Şebnemle sulanmış bir sorgun dalı gibi.

şarkısını okurken beni dudaklarımdan öpmek geçiyor" deyince Müzebbid tekrar coşarak "Karım boş olsun ki sen (akıldan geçenleri

dahi bilen) bir nebisin" dedi. Sonra da Basbas'ı öpmeye başladı, bu arada Basbas da şarkısını terennüm etti.

Ancak şarkı bitip de Basbas "Ebû İshâk! Şu domuz herifler gibisini gördün mü hiç? Zira beni sana arz edip herhangi bir kıskançlık emaresi göstermiyor, üstelik şu meclise 1 dirhemlik fesleğeni de çok görüyorlar. Hadi çıkar 1 dirhemi de fesleğeni biz aliverelim" deyince Müzebbid yerinden fırlayarak "Vay orospu vay! İşte bu sefer popon tuvaletin deliğini iskaladı, o bir dirhemi sana kaptracağım vehmine kapıldığım için anlaşılan vahiy de kesildi" dedi, sonra da Basbas'tan uzaklaşarak bir kenara oturdu.

Meclistekiler Basbas'ın düştüğü durumu görünce ortalığı bir curcuna kapladı ve herkes Müzebbid'in pintiliği karşısında Basbas'ın fendinin bile işe yaramadığını anladı.

Bir süre sonra insanlar yeniden kendi âlemlerine döndüklerinde Müzebbid o mekânı terk etti, bir daha da o düzenbazların semtine uğramadı.⁷⁵

Aşağıdaki anekdotta ise, motivasyonu "gerçek ihtiyaç" olmayan bir adamın, beğendiği bir kıyafeti başkasından alabilmek için bir Kuran ayetine göndermede bulunarak duygu sömürsü yapmasına karşılık Müzebbid'in onu nasıl rasyonel bir gerekçe ile geri çevirdiğini görmekteyiz. Öyle anlaşılıyor ki ahlaki bir ilkenin (feragat) ahlaki olmayan bir yoldan işletilmeye çalışılması biçimindeki bir suistimal, Müzebbid'in karşı stratejisi tarafından başarıyla bertaraf edilmektedir:

(Çingene tabiatlı) bir adam, nüktedan Müzebbid'i Kirmanşah'ta⁷⁶ üzerinde bir sansar kürkü ile görünce tamah edip onu kendisinden istemişti. Müzebbid başka bir giyeceğinin olmadığını söyleyerek o şeyi adama vermedi. Ancak adam

﴿ وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ﴾

Gerçek müminler, kendileri
muhtaç da olsalar kardeşlerini
kendilerine tercih ederler.

(Haşr:9)

ayetini okuyarak onu infaka zorlayınca Müzebbid "Bak dostum" dedi, "kaçır-dığın bir şey var: sözünü ettiğin o ayet Hazi-

⁷⁵ et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, II, 374-76; Nesrû'd-dür, III, 161; Nihâyetü'l-ereb, III, 281-83; el-Kayrevânî, el-Rakîk, Muhtârât min kutbi's-sürûr fî evsâfi'l-enbize ve'l-humûr, el-İntişârü'l-'Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 2008, s.151-52.

⁷⁶ Metinde Kirmanşah'a bağlı Zehâ kenti geçmekte; başka bazı rivayetlerde ise noktanın düştüğü ve bu mekânın Rehâ (Urfa) olduğu belirtilmektedir.

ran ve Temmuz aylarında Hicaz'da nazil oldu; Aralık ve Ocak aylarında (soğukların bıçak gibi kestiği) Kirmanşah'ta değil!"⁷⁷

Sofra merkezli mizahi edebiyatta en nitelikli ürünler, yiyebilmek için bin bir türlü fırsat kollamaya çalışan tufeyli ve obur karakterleri ile yedirmeme hususunda her türlü karşı stratejiyi geliştiren pinti karakterinin bulunduğu hikâyelerdir. Aşağıdaki hikâyede, henüz pişmekte olan yemeklere dadanmak için kurnazlık sergileyen bir grup davetsiz misafirin, Müzebbid tarafından nasıl engellendiğinin güzel bir örneğini görebiliriz:

Bir grup avantacı dostu, yemek yaptığı sırada Müzebbid'e musallat olmuştu. İçlerinden biri (ocak başındaki Müzebbid'in yanına yaklaştı ve) kepçeyi daldırdığı tencereden bir et parçası çıkartarak ağzına attı sonra da "Bu yemeğin sirkeye ihtiyacı var" dedi. Arkasından bir diğeri aynı şeyi yapıp "Bu yemeğin baharata ihtiyacı var" dedi. Üçüncü kişi de aynı hareketi tekrarlayıp "Bunun tuza ihtiyacı var" deyince, Müzebbid hemen tencerenin başına geçti. Kepçeyle yemekten biraz aldı ve "Bence bu yemeğin ete ihtiyacı var!" dedi. Artık yemeği kendilerine koklatmayacağını anlayan tufeyli güruhu da oradan kalkıp gitti.⁷⁸

Bir grup Müzebbid hikâyesi, elde etmeyi istediği şeylere asgari düzeyde para harcama niyet ve kararlılığını ortaya koyar. Bir Müzebbid anekdotunda ise bu sınırın en alt düzeyini görürüz, zira hiç para ödememe niyetinde olan Müzebbid'in bunun yerine bir başka teklifi vardır:

Birgün Müzebbid'e "Şu cüppenin sana ait olmasını ister misin?" diye sormuşlar. Müzebbid "elbette isterim" deyip "ama bana 20 kırbaç vurmanız şartıyla" diye de eklemiş. İnsanlar "O ne için ki?" diye hayretle sorduklarında ise "Eeee" demiş "bu dünyada karşılıksız bir şey mi var ki? (Yoksa siz benim ona para ödeyeceğimi falan mı sanıyordunuz?)"⁷⁹

⁷⁷ el-Besâir ve'z-zehâir, IX, 42; et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, II, 369; Nesrî'd-dür, III, 157.

⁷⁸ Ahbârü'z-zırâf ve'l-mütemâcinîn, s.138; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, Kitâbü'l-ezkiyâ, Mektebetü'l-Ğazzâlî, y.y., t.y., s. 166; el-Besâir ve'z-zehâir, IX, 42. Bu hikâye başka kaynaklarda Ebü'l-Hâris el-Cümmeyn, gibi şahıslara nispetle de anlatılmaktadır. Bkz. Cem'ü'l-cevâhir, s. 215; Nesrî'd-dür, III, 167.

⁷⁹ Kitâbü'l-Hayevân, V, 193; Cem'ü'l-cevâhir, s. 183; 'Uyûnu'l-ahbâr, I, 373; Ahbârü'l-hamkâ ve'l-muğaffelîn, s. 48; et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, IX, 411; Nesrî'd-dür, III, 156. 'Uyûnü'l-ahbâr'da هَذِهِ الْجَنَّةُ ifadesi yerine هَذِهِ الْجَنَّةُ ifadesi yer almaktadır ki, bu durumda da cümlenin anlamı "Şu bahçenin sana ait olmasını ister misin?" olmaktadır. 'Uyûnü'l-ahbâr, I, 373.

Yukarıdaki örneklerde Müzebbid'in cimriliği teması işlenmektedir ancak ona dair rivayet malzemesi içinde bizzat Müzebbid'in cimri eleştirisinde bulunduğu bir örneğe de tesadüf edilir:

Müzebbid, cömertliği ile meşhur dönem şairi İbrahim b. Hürme'nin

لَا أَمْتَعُ الْعَوْدَ بِالْفَصَالِ وَلَا
أُبْتَاعُ إِلَّا قَرِيبَةَ الْأَجَلِ
Yavru develerin süttten kesilmelerine fırsat vermem (misafirler için hemen boğazlarım); satın aldığım develerin ensesinde de azrail dolaşır (bu yüzden ecelleri hep yakındır)

beyitleri ile kendini methettiğini duyunca hemen şu yorumda bulunmuş: “‘Satın aldığım develerin eceli yakındır’ derken doğru söylemiş orospu çocuğu! Çünkü sadece kurban arefesinde hayvan alıp ertesi günü de kesiverir.”⁸⁰

⁸⁰ Ebû 'Ubeyd Abdullah el-Bekrî el-Endelüsî, *Simtu'l-leâlî fî şerhi Emâli'l-Kâlî (I-II)*, thk. Abdülaziz el-Meymenî, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, t.y., II, 52; el-İsfehânî, Ebü'l-Ferec, *Kitâbü'l-Eğâmî (I-XXIV)*, thk. Semîr Câbir, Dârü'l-fikr, 2. Baskı, Beyrut, t.y., V, 275; et-Tezkiretü'l-hamdûniyye, VII, 250; *Muhâdarâtü'l-üdebâ*, I, 469; *Nesrü'd-dür*, VII, 138-39.

Kaynakça

- el-Âbî, Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn, *Nesrû'd-dür fi'l-muhâdarât (I-VII)*, thk. Hâlid Abdülğani Mahfûz, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 2004.
- el-Âmilî, Behâuddîn, *el-Mihlât*, nşr. Muhammed Abdulkerîm en-Nemerî, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 1997.
- el-'Askalânî, İbn Hacer, *Tabsîrû'l-müntebih bi tahrîri'l-müştebih (I-IV)*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Gözden geçiren: Ali Muhammed el-Bicâvî, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut.
- el-Câhız, Ebû Osman 'Amr b. Bahr, *Kitâbü'l-hayevân (I-VIII)*, nşr. Muhammed 'Abdüsselâm Hârûn, Dârü'l-cil - Dârü'l-fikr, Beyrut, 1988.
- _____ *el-Beyân ve't-Tebyîn (I-II; 4 Cüz)*, thk. 'Abdüsselâm Hârûn, Mektebetü'l-Hâncî, 4. Baskı, Mısır, 1975.
- ed-Dârekutnî, Ebû'l-Hasan, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif (I-V)*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Dârü'l-ğarbi'l-islâmî, 1. Baskı, 1986.
- ed-Dimeşkî, İbn Nâsîruddîn, *Tavzîhu'l-Müştebih fi zabtı esmâ'r-ruvât ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhüm (I-IX)*, thk. Muhammed Nuaym el-Arksûsî, Müessesetü'r-risâle, 1. Baskı, Beyrut, 1993.
- ed-Dîneverî, İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-ahbâr (I-IV)*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 1997.
- Ebû 'Ubeyd Abdullah el-Bekrî el-Endelüsî, *Simtu'l-leâlî fi şerhi Emâlî'l-Kâlî (I-II)*, thk. Abdülaziz el-Meymenî, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, t.y.
- Erdoğan Tokmakçioğlu, *Bütün yönleriyle Nasreddin Hoca*, Geçit Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 2004.
- el-Ezherî, Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-lüğâ (I-VIII)*, thk. Muhammed 'Avd Mur'ib, Dârü'ihyâ't-türâs, 1. Baskı, Beyrut, 2001.
- Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn (I-VIII)*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmarrâi, Mektebetü'l-Hilâl, t.y.
- el-Hamevî, Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ (I-VII)*, nşr. İhsân 'Abbâs, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. Baskı, Beyrut, 1993.
- el-Husrî, el-Kayrevânî, *Cem'ül-cevâhir fi'l-mülâh ve'n-nevâdir*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dârü'l-cil, Beyrut, 1987.
- el-Husrî, el-Kayravânî, *Zehrû'l-âdâb ve semerü'l-elbâb (I-II)*, thk. Yûsuf Ali Tavîl, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 1997.
- İbn 'Abdi Rabbih, *el-'İkdü'l-ferîd (I-IX)*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Baskı, Beyrut, 1983.
- İbn 'Âsım, Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed b. 'Âsım el-Ğirnâtî, *Hadâiku'l-ezâhir fi müstehsini'l-ecvibe ve'l-müdhikât ve'l-hikem ve'l-emsâl ve'l-hikâyât ve'n-nevâdir*, Dârü'l-kütübî ve'l-vesâik'l kavmiyye, thk. Ebû Hemmâm Abdüllatif Abdülhalim, Kahire, 2014

- İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr (I-XXX)*, Dârü Sahnûn, Tunus, 1997.
- İbn Ebî 'Avn, *el-Ecoibetü'l-müskite*, thk. Muhammed 'Abdülkâdir Ahmed, Matâbî'u'n-nâşiri'l-'Arabî, Kahire, 1983.
- İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû't-ta'bîr fî snâati's-şî'r ve'n-nesr*, thk. Hafnî Muhammed Şeref, Lecnetü ihyâi't-türâsî'l-İslâmî.
- İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye (I-X)*, Dârü Sâdir, nşr. İhsân 'Abbâs, Bekr 'Abbâs, 1. Baskı, Beyrut, 1996.
- İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb 'ani'l-mü'telif ve'l-muhtelif mine'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb, ??*
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab (I-XV)*, Dârü Sâdir, 1. Baskı, Beyrut, t.y.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, *Kitâbü'l-ezkiyâ*, Mektebetü'l-Ğazzâlî, y.y., t.y.
- _____ *Ahbârü'z-zırâf ve'l-mütemâcinîn*, nşr. İrfân Muhammed Hammûr, Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2006.
- _____ *Ahbârü'l-hamkâ ve'l-muğaffelîn*, Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1985.
- el-İsfehânî, Ebü'l-Ferec, *Kitâbü'l-Eğânî (I-XXIV)*, thk. Semîr Câbir, Dârü'l-fikr, 2. Baskı, Beyrut, t.y.
- el-İsfehânî, Râgıb, *Muhâdarâtü'l-üdebâ (I-V)*, nşr. Riyâd Abdulhamîd Murâd, Dârü Sâdir, 1. Baskı, Beyrut, 2004.
- el-Kayrevânî, el-Rakîk, *Muhtârât min kutbi's-sürûr fî evsâfi'l-enbize ve'l-humûr*, el-İntişârü'l-'Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 2008.
- el-Kütübî, Muhammed b. Şâkir, *Fevâtü'l-vefeyât (I-IV)*, thk. İhsân 'Abbâs, Dârü Sâdir, 1. Baskı, Beyrut, 1973-74.
- el-Mu'âfâ, İbn Zekeriyâ, *el-Celîsü's-sâlih ve'l-enîsü'n-nâsîh (I-IV)*, thk. Muhammed Mürsî el-Hûlî, 'Âlemü'l-kütüb, 1. Baskı, Beyrut, 1993.
- en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fünûni'l-edeb (I-XXXIII)*, thk. Müfid Kumeyha ve ekibi, Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2004, IV, 26.
- es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât (I-XXIX)*, thk. Ahmed el-Arnâ'ût, Türkî Mustafa, Dârü ihyâi't-türâsî'l-'Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 2000.
- es-Seâlibî, *Simârü'l-kulûb fî'l-mudâf ve'l-mensûb (I-II)*, nşr. İbrâhîm Salih, Dârü'l-beşâir, 1. Baskı, 1994.
- et-Tevhîdî, Ebü Hayyân, *Ahlâku'l-vezîreyn*, thk. Muhammed b. Tâvî et-Tancî, Dârü Sâdir, Beyrut, 1992.
- _____ *el-İmtâ' ve'l-müânese*, thk. Muhammed Hasen İsmâîl, Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye 1. Baskı, Beyrut, 2003.
- _____ *el-Besâir ve'z-zehâir (I-IX)*, thk. Vedâd el-Kâdî, Dârü Sâdir, 1. Baskı, Beyrut, 1988.

ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Komisyon, y.y., t.y., Dârü'l-hidâye.

ez-Zemahşerî, *Reb'ü'l-'ebrâr ve füsûsu'l-ahbâr (I-V)*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut, 1991, II, 405.

Dergi, Basılmamış yayın, İnternet kaynağı

Mecelletü'l-mecma' , Sayı: 2, 2010, Mart Sayısı.

el-Mîlevî, Yûsuf b. el-Vekîl, *İthâfî'l-müteveddid bi nevâdiri Müzebbid*, Yale Amerikan Üniversitesi Kütüphanesi.